

De Proosdij koerier

Pag. 47:

Zwavelzuur
grote brand 1928

Pag. 53:

Droogmakerij

Pag. 60:

Proostenhuis

Prijs: €4,90

Op de omslag:
"De complete bemanning
van de Veensteker"

Inhoud

- 38 *Op de omslag:
Veensteekmachine
“Op Hoop van Zegen”*
- 39 *Tijdverdrijf*
- 40 *Was er nog nieuws?*
- 42 *Wat is dit?*
- 43 *Veensteekmachine
“Op Hoop van Zegen”:
Een machine met
cultuur-historische
waarde*
- 47 *De geschiedenis van
een zwavelzuurfabriek
aan de Amstel*
- 50 *De bijschool aan
de Veenkade*
- 53 *De droogmakerijen
onder Mijdrecht
Deel 2: Werk in
uitvoering*
- 57 *Herinneringen
vervagen maar
verdwijnen nooit:
Gerrit Jan Jacob van
der Helm*
- 60 *Met radar op zoek
naar Proosdije*
- 63 *De Ronde Venen is een
fortengemeente*
- 67 *Rectificatie
Kent u ze nog?*
- 68 *Surfen op het web*
- 70 *Verenigingsnieuws*

Op de omslag: Veensteekmachine “Op Hoop van Zegen”

De geschiedenis van De Ronde Venen is nauw verweven met de winning van turf. Gedurende vele eeuwen was turf de belangrijkste energiebron. De brandstof werd gewonnen uit laagveen, dat in onze contreien ruim voorhanden was. Het steken van turf gebeurde aanvankelijk handmatig. Totdat ten tijde van de industriële revolutie veensteekmachines werden ontworpen, die het zware werk aanzienlijk verlichtten. In 1895 verscheen in de veenderijen rond Vinkeveen de eerste veensteekmachine.

In de hoogtijperiode waren er meerdere veensteekmachines in bedrijf. Aanvankelijk werden deze veenstekers aangedreven door stoommachines. In 1948 werd de stoommachine vervangen door een Brons dieselmotor. De laatste veensteekmachine is in 1975 uit productie genomen en kreeg een plek bij het Museum De Ronde Venen. Hoewel de veensteker niet meer operationeel is, heeft men de zeldzame Brons dieselmotor grondig gereviseerd. Zo af en toe wordt de motor nog gestart tot groot genoegen van de liefhebbers.

Het museum besteedt dit jaar extra aandacht aan de geschiedenis van deze machine en heeft het jaar 2011 dan ook uitgeroepen tot het jaar van de Veensteekmachine. Er wordt een begin gemaakt met het componeren van de ‘Symfonie van de Veensteker’, een speciaal muziekstuk dat het kenmerkende geluid van de machine weer hoorbaar moet gaan maken.

Museum De Ronde Venen werkt aan een plan om te verhuizen naar een nieuw Paviljoen in het nog te ontwikkelen recreatiegebied Marickenland. Het is de bedoeling dat de veensteekmachine hier ook een prominente plaats gaat krijgen. Bijzonder is het feit dat naast de veensteker ook bijbehorende schepen zoals een schuit met schaftkeet, een opduwer, en een complete smidse met materiaal behouden zijn gebleven. Dat biedt de mogelijkheid om op de nieuwe locatie goed in beeld te brengen hoe hier vroeger turf werd gewonnen.

Om meer inzicht te krijgen in de cultuurhistorische waarde van de Veensteekmachine is een verkenning uitgevoerd in opdracht van het museum. Daaruit blijkt dat de Vinkeveense veensteker gezien mag worden als een laatste icoon van een belangrijk tijdperk. In deze editie van de Proosdijkoerier bieden we de lezer een kijkje in de praktijk van de veenderij, een activiteit die het gezicht van onze regio sterk heeft vormgegeven. Hoe de veenarbeiders vroeger met de machine werkten, hoorden we van de 98-jarige Johan Kruijt, één van de laatste machinisten van de veensteker ‘Op Hoop van Zegen’.

Piet van Buul

Inleverdatum kopij september 2011: 1 augustus 2011

Doelstelling van de vereniging: De vereniging stelt zich tot doel belangstelling te wekken voor de geschiedenis van De Ronde Venen en een stimulerend aandeel te leveren in de ontwikkeling van de regionale en plaatselijke geschiedenis in de ruimste zin.

Tijdverdrijf

“Geschiedenis is niet wat er gebeurd is, geschiedenis is wat de mensen zich herinneren.” Dit citaat van Jan Blokker geeft aardig weer hoe de meeste van onze lezers de geschiedenis ervaren. Het lezen over vroeger geeft een extra dimensie aan het beleven van onze vrije tijd. Het doorlezen van ons kwartaalblad versterkt onze historische kennis over onze directe woonomgeving. Het is interessant om te lezen over zaken die zich in vroeger eeuwen hier hebben afgespeeld.

Daarnaast is een groot gedeelte van ons ledenbestand nieuwsgierig naar de eigen voorgeschiedenis. Het bestuderen van foto's uit de vorige eeuw, het lezen van krantenberichten uit grootvaders tijd, het doornemen van teksten over rechtspraak, gebiedsontwikkeling, gemeentevorming en kerkelijk leven in De Ronde Venen; dit alles draagt bij aan het bevredigen van uw persoonlijke nieuwsgierigheid.

Ook dit kwartaal heeft ons schrijverscollectief zich stevig ingezet om u een interessante cocktail van historische wetenswaardigheden voor te schotelen. Dat lukt elke keer weer. Een woord van dank aan onze redactie, de vormgeefster en de schrijvers is hier dan ook zeker op zijn plaats. Geniet u weer van hun producten.

Beleid

In het afgelopen voorjaar heeft ons gemeentebestuur een dappere poging gedaan om alle burgers te betrekken bij het gemeentelijk beleid. Diverse hoorzittingen zijn georganiseerd en iedereen heeft de mogelijkheid gehad om te reageren en mee te praten over de conceptplannen. Een klein stukje van deze plannen citeren we hier graag.

Uit de paragraaf Cultuur, recreatie en sport knippen we het gedeelte over cultuurhistorie. Hierin geeft men aan dat 'het versterken van cultuurhistorisch (waaronder archeologisch) besef en waarden' een speerpunt is. Hieronder vallen enkele beleidsvoornemens, die direct raken aan de plannen van onze vereniging.

Wij zullen dan ook zeker trachten ons steentje bij te dragen aan zaken als 'het opstellen van een beleidsnotitie cultuurhistorie en een cultuurhistorische waardenkaart, met aandacht voor het beleefbaar maken van de Stelling van Amsterdam en de Oud Hollandse Waterlinie. Het toegankelijk maken van cultuurhistorie en recreatie op de website en het opstellen van archeologisch beleid en een archeologische waardenkaart'. Daarnaast heeft ook de 'herijking van het subsidiebeleid aangaande gemeentelijke monumenten' onze belangstelling. Met recht interessante onderwerpen, waar zeker aandacht voor moet zijn.

Samen

Onze historische vereniging is in de afgelopen maanden op diverse fronten in overleg geweest met buur- of zusterclubs. Voorop staat hierin het gesprek met de Paviljoenpartners het Museum, de NME en de IVN. Maar ook met de plaatselijke videoclub, onze zusterverenigingen uit Abcoude-

Baambrugge en Loosdrecht is contact geweest. We gaan er van uit dat we beter kunnen zoeken naar zaken die ons binden, dan naar zaken waarin we ons onderscheiden. Onze nieuwsgierigheid naar cultuurhistorische onderwerpen is in ieder geval gemeenschappelijk.

Dat geldt in nog sterkere mate voor ons eigen ledenbestand. We tellen meer dan duizend leden, verspreid over alle kernen van onze gemeente en uit heel veel plaatsen die verder weg liggen. Het werken en leven van onze voorouders op het platteland, in de tuinen, in de opkomende industrie en in de droogmakerijen, levert ons talloze interessante verhalen. Opgravingen vertellen ons over de bewoning uit vroeger eeuwen en het stamboomonderzoek is voor velen een meeslepende hobby.

We wensen u bij het lezen van dit nummer van de Proosdijkoerier weer veel historisch plezier toe. De vakantieperiode breekt aan. Stap ook in andere plaatsen eens een historisch museum binnen en snuffel aan wat vroeger geweest is. Vergelijk daar met hier en vroeger met nu. U zult er zeker genoeg aan beleven. Een prettige, geschiedenisrijke zomer toegewenst.

Jaap Meulstee

Was er nog nieuws?

Door Stef Veerhuis

Na het eerste bezettingsjaar leek de veerkracht van de bevolking wat meer te verstarren. Wekelijks las men in de Ronde Veener de berichtgeving over de beschikbaarheid en de hoeveelheden van eerste levensbehoeften leidde ertoe dat er nog steeds geïmproviseerd moest worden. Het werd er bepaald niet beter op toen in april 1941 zelfs melk en aardappelen op de bon gingen. Van de mededeling aan alle bewoners in Mijdrecht, Vinkeveen en Wilnis dat er in de maand april geen bonnen verstrekt zouden worden voor tourrijwielbanden, zal (mijns inziens) slechts een enkeling wakker hebben gelegen.

Maar hoe ga je met schaarste om, want niets is zeker, zelfs je baan niet. Dat overkwam J.G.A. Koedam die ten gevolge van een reorganisatie bij de distributiedienst in Wilnis, eervol moest worden ontslagen. De uitgifte van bonnen voor schoeisel stopte zelfs volledig, men moest daartoe schriftelijk een verzoek indienen met een nauwkeurige omschrijving van deze noodzaak. Vervolgens was het Hoofd van de distributiedienst de eindverantwoordelijke die daar een beslissing over zou nemen.

Maar dat zelfs melk op de bon ging, zal zeker in de Ronde Venen niet voor iedereen duidelijk zijn geweest en een enkeling ging zelf maar op onderzoek uit. Zoals een veehouder uit Mijdrecht, die ontdekte dat één koe wat minder melk gaf dan normaal. Toen hij dit later bij een andere koe ook constateerde, werd hij argwanend. Zijn oplettendheid nadien leidde er toe dat hij niet veel later een zekere J. op heterdaad kon betrappen.

Ondanks twee gevallen van mond- en klauwzeer in Wilnis zullen velen nog kunnen bevestigen dat ze in de oorlogsjaren “achterom” altijd netjes geholpen werden door onze plaatselijke veehouders.

Havermout op de bon... Ook dit bericht haalde de voorpagina, zij het in een geheel andere context. De jongste bediende van winkelier G.N. uit Mijdrecht had 's morgens de bestelde boodschappen van klanten in de rieten mand voorop zijn transportfiets geladen om deze te gaan bezorgen. Aangekomen bij de heer Balder had hij zijn fiets geparkeerd tegen de daar aanwezige omheining en was naar binnen gegaan. Het was hem echter ontgaan dat het paard van Balder, net als alle andere paarden, gek zijn op havermout. Deze edele viervoeter koesterde al snel een bijzondere interesse voor de in de fietsmand aanwezige zak. Het kostte de jongste bediende nogal wat inspanning om zich weer meester te kunnen maken van de inhoud van de mand, omdat het edele dier daar moeilijk afstand van wilde doen.

Opvallend was dat het plaatselijke verenigingsleven volop bezig bleef met het aanreiken van noodzakelijke ontspanningsmogelijkheden. Zoals V.I.O.S. uit Mijdrecht dat in de herfst van het voorafgaande jaar veertig jaar bestond, maar vanwege een afgekondigd besluit geen muziek in de open lucht ten gehore mocht brengen. Het jubileum mocht dus niet gevierd worden. Een tegenvaller natuurlijk, maar men liet het er klaarblijkelijk niet bij zitten en ging op zoek naar een andere mogelijkheid. Met veel genoegen werd daarom aangekondigd dat er op 9 april een concert zou worden gegeven binnen de muren van het repetitielokaal. Zij het dat vanwege de vastgestelde sluitingstijden er maar zes stukken gespeeld konden worden.

Bij de voetbalvereniging Hertha in Vinkeveen werd zelfs hardop gedacht aan uitbreiding van het toch ruim aanwezige recreatieve aanbod. Besloten werd namelijk om binnen de gelederen een “Toneelafdeling” op te richten, naar aanleiding van het eerder succesvol opgevoerde stuk “De satan in smoking”. Voorzitter van toneelvereniging “de Vriendenkring” werd J.C. Okkerse jr, secretaris-penningmeester C. Verlaan en algemeen lid de heer J.C. Okkerse sr.

De waakzaamheid werd in Vinkeveen en Waverveen zeker niet uit het oog verloren. De heer H.W. Albers,

GELDIGE BONNEN:		
Artikel:	Bon:	Geldig t.m.:
Brood	23	6 Juli
Koffiesurr./Thee	46	20 Juli
Suiker	56	6 Juli
Boter (Boterk.)	19 en 20	29 Juni
Boter (Vetkrt)	19 en 20	29 Juni
Kaas	68 en 78	29 Juni
Petroleum	11	10 Aug.
Zeep	35	29 Juni
Scheerzeep	K (text.k.)	31 Aug.
Rijst enz.	43	13 Juli
Havermout enz.	44	10 Aug.
Gort enz.	45	10 Aug.
Maizena enz.	55	10 Aug.
Vermicelli enz.	54	10 Aug.
Eieren	37	29 Juni
Eieren	99	6 Juli
Bloem	9	13 Juli
Vleesch-Vleeschw.	19	23 Juni
Peulvruchten	52	23 Juni
Melk	22	29 Juni
Aardappelen	07	29 Juni

**Christelijk Gem. Zangvereniging
„CANTATE DEO”.**

UITVOERING van de passion
„DE KRUISIGING” van J. Stainer
op Maandag 14 April (2e Paaschdag)
in de Hervormde Kerk te Wilnis.
Een programma hetwelk ieder zal voldoen.

Komt allen!

**Aanvang kwart voor zeven. Entreprijs f0.35
HET BESTUUR.**

waarnemend Hoofd van de luchtbescherming, kreeg opdracht van de Gemeente om op korte termijn Blok-ploegen te gaan vormen die bij calamiteiten doeltreffender in actie konden komen. Daarom werd de Gemeente opgedeeld in een achttal wijken en konden de kandidaat Blokhoofden die het aanspreekpunt zouden worden al vrij snel bekend worden gemaakt. Dat waren Ant. Voorneveld aan de Groenlandsekade, Ant. Houweling in Waverveen, Th.B. Nieuwendijk aan de Nessersluis en H. Verhoek aan Demmerik. C. Verburg zetelde in Achterbosch, W. Spithoven in “Den Bosch” te Vinkeveen en F. van Golen nabij het stoomgemaal in Waverveen. Vanaf de Schans tot aan de Hervormde kerk veranderde niets, die bleef bij de reeds bestaande hoofdploeg en viel onder de verantwoordelijkheid van J.C. Okkerse en J. Kok.

Op Zondag 27 april 1941 loeide de sirene in Vinkeveen. Eenmaal van de schrik bekomen werd snel duidelijk dat het niet om oorlogsdreiging ging, maar dat Hotel “Ruimzicht” aan de Heul in brand stond. Nog voor de brandspuit arriveerde, waren omwonenden er al in geslaagd om het dochtertje van uitbater De Rijk in veiligheid te brengen. De motorspuit wilde bij aankomst in eerste instantie niet starten zodat besloten moest worden de handpomp in te zetten en er werd voor alle zekerheid om assistentie gevraagd aan de spuitgasten uit Wilnis. Met veel moeite kon uiteindelijk de naast gelegen woning van de familie Stolwijk, waarvan het dak reeds vlam had gevat, worden behouden, net als het Raadhuis dat een flinke vonkenregen kreeg te verwerken. Van het hotel zelf kon slechts het achterliggende deel, “de Baan” gered worden. Enkele weken later werden de omwonenden van de Heul geconfronteerd met de nasleep van deze oorlog, toen bekend werd dat Cornelis Zaal (24), wonende aan de Spoorlaan en dienende bij het regiment Huzaren, een jaar na dato in een Arnhem's ziekenhuis, aan zijn verwondingen was bezweken. Op 19 mei werd hij onder grote belangstelling op het R.K. kerkhof begraven.

BURGERLIJKE STAND.

MIJDRECHT

Geboren: Cornelia, dochter van P. Kruyswijk en J. Pfeiffer; Wilhelmina Maria, dochter van G. de Jong en A. Nieuwind; Johannes Gerardus Petrus, zoon van J. G. Twaalfhoven en A. M. J. v. Ouwerkerk; Alida Johanna, dochter van J. J. Rekelhof en A. Winters; Willemijntje, dochter van A. Verkaik en M. Spelt; Franciscus Johannes Maria, zoon van C. J. Verkerk en A. G. M. Schreurs.

Overleden: Aart Polhout, 68 jaren, gehuwd met Gerritje van de Ridder; Gerritje van de Ridder, 65 jaren, weduwe van Aart Polhout; Johannes de Jong, 81 jaren, weduwnaar van Anna Hermina Turkenburg; Johanna Zitvast, 75 jaren, weduwe van Jacob Vlasman; Willem Rip, 86 jaren, weduwnaar van Cornelia Groen in 't Woud; Theodora v. Schaik, 68 jaren, ongehuwd.

WILNIS

Geboren: Adriana Cornelia, dochter van S. G. Leijgraaff en A. M. v. d. Berg.

Overleden: Johannis de Graaf, 85 jaar, echtg. van Petronella van Leeuwen.

Andries van der Heide, 85 jaar, wedn. van Tiertje Jolles Smit.

Vertrokken personen:

A. van Leeuwen naar Woerden.

Th. M. v. d. Meer naar Amsterdam.

Ingekomen personen:

Joh. Klijn van Uithoorn.

Adr. Th. de Groot van Zevenhoven.

W. E. Broere van Utrecht.

VINKEVEEN-WAVERVEEN.

Geboren: Gerardus Johannes, zoon van P. G. Verlaan en C. C. Liesveld; Wilhelmus Hendricus, zoon van P. J. Werring en A. Klaverveld.

Overleden: Arie v. d. Heuvel, 72 jaar, wedn. van A. Voorneveld.

Het leven van alle dag ging echter gewoon door. Trots kon melding worden gemaakt dat er in Mijdrecht een bijkantoor van het Gewestelijk Arbeidsbureau zou worden ondergebracht in het Nutsgebouw. Daardoor zou het mogelijk worden om meer aandacht te kunnen richten op werkzoekenden in Mijdrecht, Wilnis, Vinkeveen, Loenen, Loenersloot en Abcoude. De heer C. Koedam jr. - ambtenaar van de Gemeentelijke secretarie en tevens leider van de plaatselijke distributiedienst - werd genoemd om hiervoor een aanstelling te krijgen.

Andere benoemingen die bekend werden gemaakt, waren de overplaatsing van H. Meijer, als assistent bij de N.S. naar Utrecht en de heer Th.W. van Schie die C. van Schie opvolgde als hoofd van het Groot Waterschap der Ronde Venen.

Verder werden in Vinkeveen J. Bijman en Joh. van Wijk - evenals dat in Mijdrecht het geval was met W.J. Essenius en H.K. de Graaff - door Z.H. Ex. de Aartsbisschop van Utrecht herbenoemd tot armmeesters. Van grotere religieuze impact zal de wijding zijn geweest van Antoon Verheggen tot frater Wilfridus

door Mgr. Dr. G. Lemmens in het klooster van de paters Passionisten op zondag 4 mei 1941.

Naast de genoegens waren er zaken die de gemoederen bezig hielden. Zoals de ingezonden brief van enkele inwoners van Mijdrecht, die daarin melding maakten dat een der zijstraten van de Dorpsstraat, van de ene op de andere dag, door onbekenden de naam "Helmsteeg" was gegeven. Tevens verwees men in de brief naar de nieuwe, nog naamloze weg naast de Bruggesloot die in de volksmond al werd aangeduid als "Beatrixlaan" (thans Irenelaan).

De indieners hielden een pleidooi richting B en W voor een spoedig invoeren van officiële straatnamen, zoals dat in de Amstelhoek reeds het geval was.

Maar het college, bij monde van de Burgermeester, had het oog gericht op een geheel andere bewegwijzering. In een gekaderde oproep deed hij een dringend beroep aan alle ingezetenen om de langs wegen staande Duitse bewegwijzering vooral te laten staan. En zich verder te onthouden van baldadigheden zoals het beschadigen of besmeuren hiervan. Het onderstaande citaat is duidelijk:

"... Men beseft klaarblijkelijk niet tot welke gevolgen dit voor eenieder zou kunnen leiden."

Aan de uiteindelijke herkomst van deze mededeling twijfelde niemand meer en het zou daar ook niet bij blijven. Verwijzend naar de officiële mededeling die op één april in de Ronde Veener bekend werd gemaakt. Toen werd het een verhuurder verboden, een woning of een deel daarvan, al dan niet gestoffeerd of gemeubeld, voor verhuur aan te bieden, zonder dat een door B en W aangestelde deskundige hier een verklaring voor had afgegeven, dat de woning vrij was van wand en vloer ongedierte. Tot deskundige in Mijdrecht werd J.J. van der Helm benoemd en in Vinkeveen kon men een beroep doen op H. Gassenaar. Op overtreding stond een straf van maximaal twee maanden hechtenis of een boete van fl. 300,-.

Zonder enige twijfel was dit een uitvloeisel van eerder afgegeven richtlijnen voor inkwartiering van troepen die in februari 1941 waren bekend gemaakt door de "Ortskommandantur".

Van geheel andere aard was de overlast die in Vinkeveen werd veroorzaakt. Daar kwam het herhaaldelijk voor dat op vaste plaatsen personen samentroepen die bij tijd en wijle voorbijgangers lastig vielen of nariepen. Burgemeester Mühlradt vond het daarom dringend noodzakelijk om de plaatselijke Politieverordening hier toe aan te passen. Dit moest het B en W mogelijk maken om delen van de openbare weg aan te kunnen wijzen, waar op bepaalde uren niet meer dan drie personen zich mochten bevinden. Het is niet duidelijk of het nu ging over hangjongeren of hangouderen.

Eén van de doelen van Museum De Ronde Venen is zo veel mogelijk informatie over haar museum-objecten verzamelen en te registreren, opdat deze behouden blijft voor toekomstige generaties. In de collectie van Museum De Ronde Venen zitten echter enkele objecten, waarvan zelfs onze deskundigen niet weten waar het voor werd gebruikt. Wij hopen dat u ons hiermee kunt helpen!

Het onderstaande object is één van de vele gereedschappen uit de collectie van Museum De Ronde Venen. Er is weinig bekend over dit object. Zo weten we niet waar het vandaan komt en hoe het is gebruikt. Wie ons hier meer over kan vertellen, mag dit mailen naar: info@museumderondevenen.nl of bellen met 0297-262223. De gouden tip verdient een mooi boek uit de museumwinkel!

Wat is dit?

Veensteekmachine “Op Hoop van Zegen” Een machine met cultuur- historische waarde

Door Piet van Buul

Tot de collectie van het Museum De Ronde Venen behoort de veensteekmachine ‘Op Hoop van Zegen’. Het museum besteedt dit jaar extra aandacht aan de geschiedenis van deze machine en heeft het jaar 2011 dan ook uitgeroepen tot het jaar van de Veensteekmachine. Er wordt een begin gemaakt met het componeren van de ‘Symfonie van de Veensteker’, een speciaal muziekstuk dat het kenmerkende geluid van de machine weer hoorbaar moet gaan maken.

Museum De Ronde Venen werkt aan een plan om te verhuizen naar een nieuw Paviljoen in het nog te ontwikkelen recreatiegebied Marickenland. Het is de bedoeling dat de veensteekmachine hier een prominente plaats gaat krijgen. Om meer inzicht te krijgen in de cultuurhistorische waarde van de Veensteekmachine is een verkenning uitgevoerd in opdracht van het museum. Hoe de veenarbeiders vroeger met de machine werkten, hoorden we van de 98-jarige Johan Kruijt, één van de laatste machinisten.

De turftijd

In de cultuurhistorische verkenning over de veensteekmachine ‘Op hoop van Zegen’ wordt uitgebreid ingegaan op de betekenis van turf als brandstof voor onze energievoorziening. In het rapport wordt de geschiedenis van onze energievoorziening in een aantal tijdperken verdeeld. Dat waren de houttijd, de turftijd, de steenkooltijd en de olie en gastijd. Inmiddels kunnen daar nog de kernenergie en de windenergie aan worden toegevoegd.

Vooral nadat het westelijk deel van ons land, rond het jaar 1000 na Chr., werd ontgonnen en bewoonbaar gemaakt, werd turf als brandstof steeds belangrijker. Van die verschillende tijdperken heeft de turftijd het langst geduurd. Turf werd wel het ‘Bruine Goud’ genoemd en bleef dat tot de grootschalige introductie van steenkool aan het einde van de negentiende en het begin van de twintigste eeuw. In overdrachtelijke zin vormde turf ook de ‘brandstof van de Gouden Eeuw’. Het was eeuwenlang een basisbehoefte. Volgens sommige historici vormde de gemakkelijke beschikbaarheid van turf als brandstof wellicht de basis voor

de bloeiperiode in de Gouden Eeuw. Rond die tijd werden naast de laagveengebieden in het westen van het land ook in toenemende mate de hoogveengebieden in het noordoosten verveend. In beide gevallen ging het om verschillende winningstechnieken. In het laagveengebied werd de turf opgebaggerd en die turf werd ‘baggerturf’ genoemd. In de droge hoogveengebieden in Noordoost Nederland en in De Peel in Brabant werd de turf gestoken en verkreeg men dus de ‘steekturf’.

De turfwinning had grote gevolgen voor het landschap. Nadat de ververs vertrokken waren uit het laagveengebied, bleven er grote waterpartijen achter, die in de loop van de tijd uitgroeiden tot enorme plassen. Een aantal daarvan werd later weer drooggelegd. De Vinkeveense Plassen bleven als zodanig behouden en hebben tot op de dag van vandaag een grote recreatieve waarde. Eeuwenlang werd de turf handmatig gewonnen tot aan de industriële revolutie in de negentiende eeuw. Rond 1900 werden in West-Nederland de eerste ‘veenstekers’ of ‘veensteekmachines’ in gebruik genomen. Kenmerkend voor de periode van de industriële revolutie was het feit dat de machines aanvankelijk op stoomkracht werden aangedreven. Het energiegebruik verschoof van turf naar steenkool. Daarmee brak de laatste fase van de turftijd aan en na de Tweede Wereldoorlog behoorde turf als brandstof in ons land al snel tot het verleden.

Vinkeveen

Het gebied dat nu De Ronde Venen wordt genoemd, werd rond het jaar 1000 in ontginning genomen en al

De complete veensteek machinerie.

snel werd er turf gewonnen. Aanvankelijk gebeurde de turfwinning handmatig. Het veen werd met eenvoudige werktuigen, zoals een holle schep, omhoog gehaald en te drogen gelegd. Het meeste veen werd net op het niveau van het grondwater vandaan gehaald. Dieper kon men toen niet komen. Dat veranderde ingrijpend toen rond 1530 een nieuwe uitvinding vanuit Engeland over kwam. Dat was de ‘baggerbeugel’. De baggerbeugel was een meterslange stok met een ijzeren beugel aan de onderkant. Daar zat een net van touw aan vast en hiermee kon men tot wel vijf meter diep het veen uit het water baggeren. Tot aan de industriële revolutie werd op deze manier turf gebaggerd. In feite was dit alles nog tamelijk kleinschalig. Toen de industriële revolutie in de tweede helft van de negentiende eeuw voor een opleving van de industrialisatie zorgde, nam de vraag naar brandstof toe. Dat betekende een nieuwe impuls voor De Ronde Venen. De veenbazen lieten hun oog vallen op de weilanden ten noordoosten van Vinkeveen, de Vinkeveense en Proosdijer Polder. In 1887 werd hier begonnen met de laatste laagveen veenderij van Nederland. Hoewel Vinkeveen al heel lang bekend stond als een turfstekersdorp, kwam de grote veenderij pas in het begin van de twintigste eeuw goed op gang. Relatief kort geleden dus. Maar toen ging het heel snel. In 1895 werd hier de eerste stoomveensteekmachine aangeschaft, een zogenoemde diepsteker. Deze machine werd overgenomen van een veenderij in de buurt van Amsterdam. Kort daarna kwamen er meer van die machines en in de jaren twintig lag er in de Vinkeveense Plassen een vloot van vijf van dergelijke machines, waaronder in ieder geval één dubbelsteker. Een deel van die machines bleef nog tot ver na de tweede wereldoorlog in gebruik. In 1948 werd de stoommachine vervangen door een Brons dieselmotor. In 1975 werd de laatste machine uit productie genomen. Deze machine is als museaal object nog steeds te bewonderen in Museum de Ronde Venen.

De waarde van de machine

In de cultuurhistorische verkenning, die Museum De Ronde Venen heeft laten uitvoeren, wordt de waarde van de Vinkeveense veensteekmachines in een aantal kernbegrippen gedefinieerd. Men kent de machine niet

alleen een sleutelpositie toe in de lokale en regionale cultuurgeschiedenis, maar in sommige opzichten ook in de nationale cultuurgeschiedenis. Met het begrip ‘schakelwaarde’ wordt in het rapport aangegeven dat de veensteekmachine een schakelpunt vormde in de geschiedenis van de turfwinning, omdat het de overgang naar de mechanisatie vertegenwoordigt. Een ander aspect van die schakelwaarde is het feit dat de machine het eind van de Nederlandse laagveen turfwinning representeert, waarmee een eind kwam aan een belangrijke economische activiteit die in vroeger eeuwen veel welvaart heeft gebracht. Dankzij de komst van de veensteekmachines maakte met name ook het gebied van de Ronde Venen een grote regionale ontwikkeling door. Het ontstaan van de Vinkeveense Plassen zorgde voor een landschappelijke metamorfose die nieuwe economische en maatschappelijke perspectieven bood.

Het is niet helemaal meer te achterhalen hoeveel veensteekmachines er in Nederland geweest zijn. De Vinkeveense machine is in ieder geval de laatst overgebleven diepsteker en als zodanig uniek. Ook de Brons dieselmotor is erg zeldzaam. Ook het feit dat er naast de veensteekmachine nog meer overblijfselen uit die periode bewaard zijn gebleven is bijzonder. Het museum heeft nog een schuif met daarop een schafteek, een ‘opduwer’ en een complete werkplaats met smidse en inboedel. Dat maakt het geheel extra interessant. Er zijn van de machine enkele officiële papieren bewaard gebleven. Verder zijn er tal van foto’s en publicaties. Ook is er filmmateriaal, zodat er een aardig beeld is ontstaan van de betekenis en de gang van zaken uit die tijd. De verhalen van de mensen die als veenarbeider in dit gebied actief zijn geweest, vormen daarop een welkome aanvulling.

De Veensteekmachine ‘Op Hoop van Zegen’

De machine ontleent zijn naam aan de eigenaar, de maatschappij ‘Op Hoop van Zegen’. Eigenaar was de familie Van der Wilt. Dat was in Vinkeveen een beroemde familie van veenbazen. Zij kochten in 1895 deze machine. Van der Wilt behoorde tot de laatste Vinkeveense verveners. De machine is in gebruik geweest van 1896 tot 1975. De Maatschappij ‘Op hoop

De veengrond ligt tussen de schotten op de legakker.

De complete bemanning van de Veensteker.

van Zegen' was gevestigd op de plek waar nu het museum is. De Maatschappij werd in 1978 opgeheven en de panden, de inventaris alsmede de veensteekmachine werden verkocht aan de buurman van het bedrijf, jachthaveneigenaar Henk Borger. Borger wilde dit historisch erfgoed voor het nageslacht bewaren. Samen met enkele voormalige veenbazen, waaronder de familie Van der Wilt, richtte hij het Veenmuseum op. Voor de veensteekmachine werd een aparte stichting "Op Hoop van Zegen" opgericht. De machine is nu het topstuk in de collectie van het museum De Ronde Venen.

De veenarbeiders

Ook nadat de turfwinning van handarbeid was overgegaan naar de machinale winning bleef het voor de veenarbeiders hard werken. Eén van de mensen die vanaf zijn twaalfde jaar in de turfwinning heeft gewerkt, is de 98-jarige Johan Kruijt uit Vinkeveen. Hij was één van de laatste machinisten van de turfsteekmachine 'Op Hoop van Zegen'. Johan is geboren op de Zuwe in Vinkeveen. Zijn vader en zijn grootvader waren ook al actief in de turfwinning. Vader Kruijt was ook al machinist op een veensteker. Johan: "Dat vervenen werd gedaan door particuliere maatschappijen. Er waren hier in dit gebied verschillende bedrijven actief. Ik herinner mij dat er op zeker moment drie machines in gebruik waren. Daarvan is alleen deze ene overgebleven. De anderen zijn gesloopt. Ik zat al op de machine toen die nog met stoom werd aangedreven en

heb de komst van de dieselmotor meegemaakt. Ik vind het wel goed dat die Brons motor is opgeknapt en dat die het nog doet. Maar de veensteekmachine als geheel is niet meer operationeel."

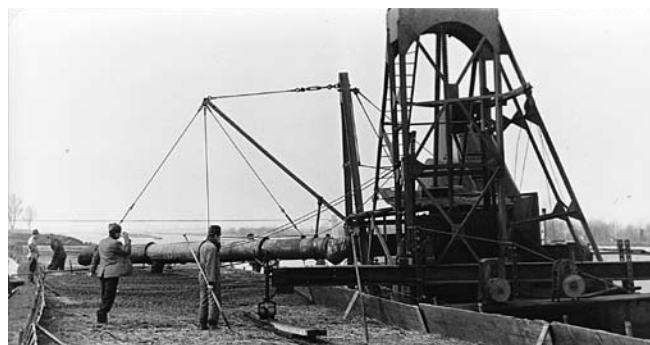
Omdat opa en vader Kruijt ook al in de turfwinning zaten, lag het voor de hand dat Johan al op jonge leeftijd tijdens de vakanties met vader mee ging. Johan: "Het waren natuurlijk andere tijden dan nu. Doorleren was er niet bij. Je moest al jong aan het werk en je leerde het vak in de praktijk. Het was wel zwaar werk en je maakte lange dagen. Er werd toen ook op zaterdag gewerkt. Het seizoen begon half maart en duurde ongeveer vier maanden. Je moest het vooral van de droge periode hebben, anders droogde het veen niet. In die periode werd er dan ook flink doorgewerkt om zo veel mogelijk turf te produceren. Wanneer de weersomstandigheden het steken niet langer toelieten, kregen we het ook wat rustiger. Sommigen waren dan als seizoenarbeider aangewezen op ander werk. Zelf had ik altijd wel werk, ook buiten het seizoen. Die tijd was dan ideaal om de machine grondig schoon te maken en op te knappen."

De bemanning

"Er was een uitgebreide bemanning nodig, om het werk op de veensteekmachine uit te voeren", legt Johan Kruijt uit. "Je had gemiddeld wel een man of tien nodig. Het was een heel proces, waarbij de machine een rol speelde en waarbij ook een aantal mensen op het land werkten."

Johan doet een poging om uit te leggen hoe een en ander in zijn werk ging. "Simpel gezegd kwam het hier op neer", zegt hij. "De veensteekmachine had een steekraam. Dat ging met lieren de bagger in. Het steekraam werd bediend door de 'handelsman'. Dat sprak je op z'n half-Engels uit als 'hendelsman'. Met het steekraam werd het veen dus opgebaggerd. Dan zorgde de 'uithaler' er voor dat het veen uit het steekraam werd getrokken. Het ging dan in een bak. De menger zorgde er dan voor dat het veenslik, vermengd met water één egale massa werd. Die massa werd dan met een pijp op het land van de legakkers gespoten. Op het schip had je daarvoor nog de richterman die er voor zorgde dat het schip verplaatst kon worden. Naast de

De veenbagger wordt op de legakker gespoten.

De veengrond ligt tussen de schotten op de legakker.

schuit waar de veensteekmachine op stond, lag nog een schuit die als contragewicht moest dienen bij het steken en het storten van het veen. Op die schuit hadden we ook de schaftkeet. Die schuit, compleet met schaftkeet is er ook nog. Op het land zorgden de ‘schuttenkoningen’ ervoor dat er houten schotten geplaatst werden waar het veenslik in ging. Dan moest er ook nog wel het een en ander met de hand gedaan worden. Er waren mensen, die met speciale klompen de uitgebaggerde slib aanstampen zodat er al zoveel mogelijk water uitgeperst werd en er stevige turfblokken van gemaakt konden worden. En dan was het snijden, het keren en het stapelen (steupelen) ook allemaal handwerk. Het vervoer van de schotten ging met een apart bootje, de zogenoemde ‘opduwer’. Ook die moet er nog zijn.”

De verhuizing

Johan Kruijt volgt de ontwikkelingen rond ‘zijn’ machine nog steeds met belangstelling. Hij heeft gehoord van de plannen rond het nieuw te bouwen paviljoen. “Voor mij is het wel een vreemd idee, dat de veensteekmachine dan ergens midden in de polder komt te liggen.” zegt Johan. “De huidige plek is natuurlijk altijd de thuishaven geweest. Maar ze zullen er ongetwijfeld een goede oplossing voor bedenken”, zegt hij vol vertrouwen. ‘Het zal mijn tijd nog wel duren’ zal hij er als bijna honderdjarige ongetwijfeld bij gedacht hebben. Hij ziet ook wel de positieve kanten. “Het mooie is dat je het dan wel zo kunt inrichten dat alles nog beter tot zijn recht komt. Wanneer je dan ook nog zorgt dat de andere schepen, zoals de opduwer en zo er bij komen te liggen en je maakt er nog een legakker naast met wat veengrond in de beschotting, en ook de smidse en de boot met de schaftkeet krijgen een plek, dan kun je een goed totaalbeeld geven van hoe het toen was. De tijden zijn veranderd en de veenstekerij zal nooit meer terug komen. Hoewel ik er altijd met veel plezier mijn werk heb gedaan, hoef je daar niet treurig over te zijn. Maar ik vind het wel goed dat de mensen ook in de toekomst een beeld krijgen van de wijze waarop toen gewerkt werd. De veenstekerij heeft dit gebied toch gemaakt tot

wat het nu is.”

Tuingrond

Toen er niet langer vraag was naar turf als brandstof en er een einde kwam aan de turfstekerij is de veensteekmachine toch nog een paar jaar in gebruik gebleven. Johan Kruijt: “We bleven toen doorgaan met het opbaggeren van de grond. Maar die werd toen niet meer te drogen gelegd om er turf van te maken, maar werd verwerkt tot tuinaarde en potgrond. Vanuit Vinkeveen ontstond toen een levendige handel van tuingrond. Die werd in kleine scheepjes vervoerd naar onder meer de boomkwekerijen in de omgeving van Boskoop en naar de tomatenkwekerijen in het Westland.”

Bronnen:

- Johan Kruijt, oud machinist veensteekmachine ‘Op Hoop van Zegen’.
- Museum De Ronde Venen, Cultuurhistorische verkenning veensteekmachine.
- D. Koeleman ‘Begrippen voor vervening’
- Diverse publicaties op internet.
- De foto’s komen uit het privé album van Johan Kruijt.

Noot van de redactie:

We zijn op zoek naar mensen die betrokken zijn geweest bij de handel in tuin- en potgrond. Met name willen we graag horen hoe in die tijd het vervoer van de tuin- en potaarde per schip in zijn werk ging.

Kopergravure t.g.v. het 25-jarig jubileum.

De geschiedenis van een zwavelzuurfabriek aan de Amstel

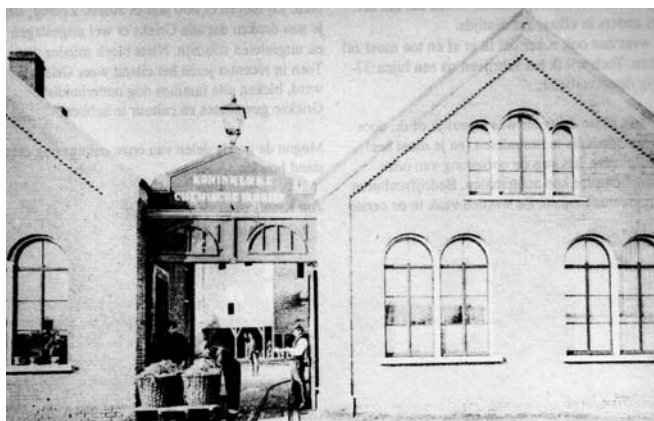
Door Antoon Verhaar en Stef Veerhuis

De industriële revolutie die eind 18e eeuw in Engeland begon, bereikte een eeuw later de rest van Europa. De toepassing van o.a. de stoommachine gaf een enorme impuls aan de ontwikkeling van vervaardiging van een scala van producten. Ambachtelijke en kleinschalige werkplaatsen, vaak binnen de stadsgrenzen of dorpskerken, groeiden uit tot fabrieken. Voor Nederland brak rond 1850 een belangrijke periode aan met een snelle ontwikkeling van nieuwe technieken en hun toepassing in de industrie.

Zo zal ook de start zijn geweest in 1838 toen de Firma Ketjen nabij het Leidscheplein in Amsterdam begon met de productie van zwavelzuur (H₂SO₄). Maar vanwege de vele klachten van omwonenden over de vrijkomende scherpe dampen van de zwaveloxiden werd de fabriek verplaatst naar de rand van de stad, naar de Overtoom. Na enkele jaren werd het bedrijf overgeplaatst naar Nieuwendam, aan de overkant van het IJ. Daar werd zwavelzuur gemaakt volgens het 'contactproces'. Zwavel werd direct met zuurstof omgezet in zwavelzuur van een hoge concentratie.

Zwavelzuur werd o.a. gebruikt voor de productie van minerale zuren en die vonden toepassing in wasserijen, verf, vaseline en motorolie. Verder in de bereiding van zeep, azijn, ammoniak, bleekwater, ether en spiritus, maar ook van glucose. Verder gebruik in verzinkerijen en zelfs in buskruit en springstoffen. In de volksmond werd het ook wel "vitriool" genoemd. Het verhaal ging dat in Parijs zogenaamde "vitroleuzes" wraak namen op ontrouwe minnaars door hen zwavelzuur in het gezicht te gooien. Zoals reeds uit de naam valt op te maken, een agressief brouwsel. Overlast en vervuiling door groeiende industrieën leidde ertoe dat de Hinderwet werd afgekondigd. Hiertoe werden ook de Fabriekswet van 1875 en het Koninklijk Besluit van 1824 gerekend. Beide wetten hadden tot doel overlast,

Zwavelzuurfabriek ca. 1880.

schade, gevaar en hinder veroorzaakt door bedrijven, zoveel mogelijk te beperken. Bij het Koninklijk Besluit behoorde een vergunningsaanvraag te zitten, waarin gegevens werden opgenomen over de vestigingslocatie van het bedrijf. Zo moesten bijvoorbeeld een plattegrond worden toegevoegd en een beschrijving van de start van het bedrijf. Daarnaast werden uittreksels uit het kadaster opgenomen, met gegevens van openbare gebouwen in een straal van 200 meter rond het perceel.

Mede naar aanleiding van deze afgekondigde wetgeving werden aanpassingen in de toekomst onvermijdelijk, omdat de wijze van produceren op veel punten strijdig was met gestelde eisen en voorwaarden. Dat gold ook voor Firma Ketjen Zwavelzuur-Amsterdam die zich in 1891 vestigde aan de Amstel in Uithoorn. Aldaar had men het failliete bedrijf van concurrent Dr. Mouthaan en Simon Thomas, de N.V. Koninklijke Chemische Fabriek, overgenomen, dat daar in 1857 begonnen was met de productie van salpeter- en zwavelzuur.

Stagnatie in de grondstofaanvoer, de delfstof pyriet (zwavelijzer), over het water tijdens de langdurige en zeer strenge winter van 1890, had het bedrijf de das omgedaan. Met de aanleg van een Haarlemmermeer-spoorlijn naar Uithoorn in 1915, zou de fabriek van een regelmatige grondstofaanvoer verzekerd zijn. Het bedrijf werkte volcontinu met 25 man in een tweeploegendienst voor de productie.

Verder was er een aantal losse werkers voor het lossen en laden van grondstoffen en dergelijke. De bereiding van zwavelzuur gebeurde via het 'lodenkamsysteem'. Het pyriet werd geroost en sterk verhit in een ijzeren kamer bekleed met lood, omdat dit de aantasting van ijzer voorkomt. De zwaveloxiden werden via de oxidatie met salpeterzuur omgezet in zwavelzuur van een lage dichtheid.

Door verdere behandeling met salpeterzuur werd de concentratie verhoogd tot 95%, een zware vloeistof met een dichtheid (soortelijk gewicht) van 1,83 maal zo zwaar als water. Het achterblijvende ijzer werd

afgezet in de ijzerindustrie. Het personeel kwam uit de wijde omgeving van de fabriek. In 1919 is het bedrijf gestopt met de productie in Uithoorn, maar een aantal werkers is nog geruime tijd op de fiets naar het zusterbedrijf in Nieuwendam over Het IJ blijven rijden. Eén van die mannen was Jan de Jong (1878) uit De Hoef, grootvader van ons actieve lid Willy Samsom-de Jong. Later maakte hij de overstap naar de koolteerfabriek in Uithoorn, op de plaats van de vroegere Ketjen Zwavelzuurfabriek.

Het verlaten fabrieksterrein aan de Amstel werd te koop aangeboden en kwam begin 1921 in handen van Sloopbedrijf Van Seumeren uit Utrecht. Tot een algehele afbraak en ontmanteling zou het nooit komen, want zoon J.F(rans) van Seumeren had er na zijn eerste werkbezoek geheel andere bedoelingen mee. Het voorafgaande jaar had hij tijdens sloopwerkzaamheden bij de "Lichte Olie Maatschappij" in Amsterdam Noord kennis gemaakt met Karel van der Woerd, die daar bedrijfsleider was. Deze wist hem ervan te weerhouden om zijn snijbrander in een nog maar twee jaar oude destillatieketel te zetten. "Eeuwig zonde man, daar kan je nog van alles in destilleren, zelfs teer!"

Argument of toeval, wie zal het zeggen, het gevolg was wel dat de ketel in zijn geheel per dekschuit werd afgevoerd en voorlopig terecht kwam op de werf van de Verenigde Utrechtsche IJzerhandel. Het is niet uitgesloten dat Frans van Seumeren na zijn bezoek aan Uithoorn heeft teruggedacht aan deze destillatieketel. Hij kreeg een ingeving om met behulp hiervan een bedrijfje op te starten om (steen)koolteer te destilleren voor het produceren van wegenteer. Een op dat mo-

Een mooi beeld vanuit de lucht anno 1924 (K.L.M. Aerocarto).

ment veel gevraagd product, dat gebruikt werd voor onderhoud en uitbreiding van een veelal stoffig wegennet.

Er werd hernieuwd contact gezocht met Karel van der Woerd, die vol geestdrift aanhaakte om samen deze ideeën uit te werken. En zo kon op maandag 16 januari 1922 een bescheiden begin worden gemaakt met het destilleren van ruwe steenkoolteer, een afvalproduct van de Hoogovens. Een bezigheid die in Nederland nog in de kinderschoenen stond, maar al snel zou uitgroeien tot een scala aan nieuwe producten. Deze ondernemer in hart en nieren liet er geen gras over groeien. Op 23 maart 1927 werd door het College van Burgemeester en Wethouders van Uithoorn een Hinderwetvergunning afgegeven voor de oprichting van een teerasphalffabriek in Uithoorn. In de jaren daarna werd aan verschillende onderdelen van het zich ontwikkelende bedrijf een groot aantal vergunningen afgegeven in het kader van de Hinderwet. In de periode tot 1972 werden door B&W van Uithoorn in totaal ongeveer 35 Hinderwetvergunningen afgegeven als gevolg van diverse uitbreidingen van het bedrijf.

Zoals wettelijk omschreven was, moesten aangrenzende gemeenten ook geïnformeerd worden wanneer er binnen een straal van 200 meter plannen ingediend werden voor de bouw of uitbreiding van industrieën die hinder konden veroorzaken. En zo kregen ook ingezetenen van Mijdrecht de mogelijkheid om bezwaar aan te tekenen. Iets waar overigens (nog) geen gebruik van werd gemaakt, maar dat zal wel te maken hebben gehad vanwege het feit dat het bedrijf voor zowel Uithoorn als Mijdrecht "veilig" lag, op een

Een beeld van de ravage na de grote brand van 1928.

enkele boer of tuinder in een buitengebied na. Bovendien zal er weinig of geen kennis van zaken zijn geweest over de voorgenomen productieprocessen. Het opstarten verliep met de diverse tegenvallers.

Allereerst hield de Inspecteur van de Arbeid, die zowel de veiligheid- als de hinderwetvergunning af moest geven, maandenlang de boel op. Aan de noodzakelijke teer was maar moeilijk te komen en dit zorgde ervoor dat de arbeiders, veelal tuinders die vaak tijd over hadden, op uurloon in dienst waren en bij geen werk werden weggestuurd. Maar op 2 augustus 1922 vond in Utrecht bij notaris F.W. Swane dan eindelijk de oprichting plaats van de Nederlandsche Teer en Asphalt Industrie (N.T.A.I.).

Op 17 juni 1923 gaat het mis als er op het fabrieksterrein een ketel springt en het zou niet bij schade voor het bedrijf alleen blijven. Tuinder P. Rijnsburger, die sinds 1915 aan de overkant van de Amstel een tuinderij bezat, trok in Mijdrecht aan de bel. Hij had moeten constateren dat zijn gewassen er sinds een paar jaar "heel anders" uitzagen, iets wat door de Rijksveldwachter in een proces-verbaal later werd vastgelegd. Toen er in 1926 opnieuw, nu ook bij zijn burens W.J. van Rooijen en J.J. van Vliet, schade was aan gewassen, wendde men zich tot de Plantenziektkundige Dienst in Wageningen. Technisch Ambtenaar P.J. Schenk kwam vervolgens naar de Amstelkade om zich ter plaatse met het onderzoek bezig te houden. Een jaar later was hij ervan overtuigd dat het gekrulde, soms verbrande blad van de groente, de witgevekte spinazie, de gespikkelde rode kapucijners en het lover van de daar aanwezige vruchtbomen werd veroorzaakt door de teer- en asfaltdampen van de tegenovergelegen fabriek. Maar dat het nog veel erger kon, werd bewaardheid op donderdagmiddag 5 januari 1928, toen er een

destillatieketel doorbrandde en een twintigtal benzolvaten ontploften en grote schade veroorzaakten. Het geheel kreeg vervolgens brede belangstelling van de landelijke pers. Na een hoogst noodzakelijke sanering kon met enig vertrouwen opnieuw uitgekeken worden naar de toekomst.

Voor velen in De Ronde Venen is de naam Van Seumeren nog steeds een begrip. Hun inbreng zorgde voor een jarenlange groeiende werkgelegenheid in de regio, zoals de N.W.M. (Nederlandse Wegensproei Maatschappij) en later de ernaast

gelegen ruwviltfabriek. Maar ook het transport- en bergingsbedrijf, dat na tal van fusies en overnames, opnieuw in handen kwam van Frans van Seumeren. Dit bedrijf 'Mammoet' zou in 2001 veel aandacht krijgen met de lichter van de Russische atoomonderzeeër Koersk in een woelige Barentzzee. Destijds in 1922 begonnen met 14 arbeiders en in 1991 werkten gemiddeld 1782 werknemers in binnen- en buitenland. Daarvan waren er 516 betrokken bij de chemische productie in Uithoorn en ongeveer 120 medewerkers bij de kunstharproducent Nevcin, waarvan de helft direct betrokken bij de productie. In 1955 fuseerde de vroegere Nederlandsche Teer en Asphalt Industrie N.V. (later TEerBedrijf Uithoorn, ofwel TEBU geheten) met de Utrechtsche Asphaltfabriek N.V. en kreeg als nieuwe naam Chemische Industrie Uithoorn N.V. (CINDU). Opnieuw een naamsverandering op 1 maart 2010: dan komt de koolteertak in handen van het Amerikaanse chemiebedrijf Koppers Inc. en gaat de kunstharafdeling verder als Neville Chemicals Europe N.V.

Het (steen)koolteerverwerkend bedrijf aan de Amstel in Uithoorn is nu in Nederland het enige in zijn soort en volgend jaar alweer een negentig jaar oud industrieel erfgoed.

Bronnen:

- Eigen Haard, 30 januari 1915, No 5. (Een op zaterdag verschijnend weekblad met allerlei actueel nieuws. Daarin ook een toelichting op technische processen, zoals de zwavelzuurfabriek in Uithoorn).
- Ing. A. Kraaij: Van sloper tot bouwer.
- Antoon Verhaar: Terugblik op voorbij jaren. (Een overzicht van werkzaamheden van het teerbedrijf werd beschreven in het December nummer van 2007).

De bijschool aan de Veenkade

Door Fred de Wit

Aan de westzijde van - en evenwijdig aan - de A2 loopt de Vinkenkade, die ter hoogte van de Baanbrugse Zuwe van naam verandert en dan Groenlandse kade heet. Tegenwoordig staan langs deze wegen villa's die welstand en rijkdom uitstralen. De ontwikkeling hiervan begon na de Tweede Wereldoorlog toen kapitaalkrachtige inwoners uit Amsterdam en omgeving grond konden kopen om aan de oever van de Vinkeveense plassen luxe huizen neer te zetten.

Toen ons land zich in de loop van 1813 vrij had weten te maken van de Franse overheersing zag het er daar anders uit. Aan de beide kades woonden langs de plassen veenarbeiders met hun gezinnen, die daar de kost verdienden met verving, want in die tijd was er nauwelijks turfwinning in dit gebied. Ze woonden niet in het centrum van het dorp Vinkeveen, omdat men aan de plas bij het werk wilde wonen. Tijdens het voorjaar en de zomer was er altijd werk, maar tijdens de winterperiode leed men grote armoede. Hoewel er in die tijd nog geen verplichting gold om de kinderen naar school te sturen, hadden veel ouders er behoefte aan om dit toch te doen. Een school, die in hun omgeving moest komen, vanwege de grote afstand naar het centrum van Vinkeveen en de slechte begaanbaarheid van de Baanbrugse Zuwe, de enige weg daar naar toe.

Het eerste begin

Eind december 1837 wil de schoolopziener van de Vinkeveense burgemeester Verdam weten hoe hij staat tegenover het stichten van een school aan de Vinkeveense kade. De Kade komt in de stukken ook voor als Veenkade en Groenlandse kade.

De schoolopziener heeft namelijk een brief ontvangen van smidsknecht Petrus Vermolen uit Vinkeveen die hiervoor als schoolmeester toestemming vraagt. Ook wil de schoolopziener geïnformeerd worden over het gedrag en de geschiktheid van Vermolen. Verdam schrijft de schoolopziener terug dat hij tegen het stichten van een school aan de Veenkade geen bezwaar heeft omdat de afstand naar de school in het dorpscentrum voor de kinderen te groot is: het is een uur lopen. De burgemeester geeft aan dat de school de gemeente geen geld mag kosten. Over het gedrag van Vermolen heeft hij geen aanmerkingen, maar hij twijfelt wel aan zijn geschiktheid. De Commissaris van de Koning heeft wel opmerkingen. Als de gemeente geen geld bijdraagt, is het stichten van de school twijfelachtig en hij vraagt zich af of een smidsknecht wel voldoende kennis van lesgeven heeft. Bovendien wil hij de noodzaak van een tweede school beter onderbouwd zien. Uiteindelijk wordt het verzoek

van Vermolen door de Commissaris afgewezen. Enige jaren later verneemt de schoolopziener dat er toch een school is en hij roept burgemeester Wesselsz ter verantwoording. De burgemeester moet "met de billen bloot" en schrijft de schoolopziener op 6 mei 1850 dat het juist is dat op de Veenkade lager onderwijs gegeven wordt door Vermolen. Weliswaar heeft hij hiervoor geen toestemming gegeven, maar de gemeente heeft er wel weet van. Vanwege de grote afstand voor de kinderen wordt het oogluikend toegestaan.

De Veenkade is zeer volkrijk en er wonen veel kinderen. Sinds jaren is er een bewaarschooltje van Frederik Rhebijn, waar ook enig onderwijs is gegeven. De gemeente heeft dit toen toegelaten. In 1844 vertrekt Rhebijn en is het schooltje gesloten. In augustus 1844 is Petrus Vermolen daar komen wonen en die heeft de bewoners van de kade gevraagd of hij de school op dezelfde wijze mag voortzetten zoals Rhebijn dat heeft gedaan. Vermolen is namelijk in oktober 1842 geslaagd als onderwijzer van de vierde (laagste) rang. De burgemeester schrijft dat de gemeente het oogluikend heeft toegelaten omdat dit ten nutte is van de kinderen en de ouders. Op de aanmaning van de schoolopziener wordt de school gesloten en de kinderen zitten thuis. De burgemeester vraagt aan de schoolopziener en de Commissaris van de Koning om Petrus Vermolen toestemming te verlenen de school als bijschool voort te zetten onder toezicht, leiding en directie van de onderwijzer van de openbare school in het dorpscentrum van Vinkeveen. Wel benadrukt de burgemeester dat de gemeente geen enkele financiële bijdrage wil leveren. In een latere brief voegt Wesselsz daar nog aan toe dat uit de volkstelling blijkt dat aan de Veenkade 54 huisgezinnen wonen met 68 kinderen, van vijf tot twaalf jaar uit de geringste volksklasse. Vijftien huisgezinnen zijn enigszins gegoed. De overigen zijn werkzaam in de veenderij. Hij is er nog steeds niet zeker van dat het gemeentebestuur een bijdrage aan de school wil betalen en vindt dat Vermolen misschien examen kan doen in de 3e rang, maar Gedeputeerde Staten vindt het niet bezwaarlijk als hij les geeft in de 4e rang.

De problemen stapelen zich op

In februari 1851 bezoekt de schoolopziener de school. Hij heeft veel kritiek. Er zijn maar negen kinderen aanwezig. De rest is naar een bruiloft. De onderwijzer heeft veel tegenspoed. Hij lijdt armoede en zijn vrouw is onlangs overleden. Het onderwijs dat gegeven wordt, is ver beneden de maat.

Op 17 juni 1851 bezoekt de schoolopziener de school opnieuw. Hij constateert dat het schoollokaal totaal niet aan de eisen voldoet. Dit komt omdat de gemeente weigert aan het onderhoud bij te dragen. De gemeente motiveert dit later met het argument dat er geen behoefte is aan een afzonderlijke school omdat de school in de dorpskern groot genoeg is om de kinderen van de Veenkade te huisvesten.

De ouders van de kinderen op de Veenkade komen hun belofte om geldelijk bij te dragen niet na en daarom betaalt de gemeente de toegezegde toelage van fl. 40 ook niet. Gedeputeerde Staten is niet blij met het besluit van de gemeente, maar meent hierin te moeten berusten. Vermolen is kwaad en als reactie schrijft hij maar liefst drie brieven naar de gemeente. Hij wil een bewijs van de gemeente van zijn benoeming van de 4e rang voor de bijschool met de toelage van veertig gulden. De gemeente antwoordt niet op deze brieven. In de vergadering van de gemeenteraad van Vinkeveen wordt de situatie van de school wel besproken. Vastgesteld wordt dat het schoollokaal niet te gebruiken is en dat op de Veenkade geen andere ruimte beschikbaar is. Wel is er op de Groenlandse kade een ruimte met een onderwijzerswoning. Maar het schoolwezen zou de gemeente al veel geld kosten en dat zou de gemeente niet kunnen opbrengen. Daarom wordt aan de provincie om een bijdrage gevraagd.

En er is nog een ander probleem. Het aantal kinderen is te groot en Vermolen heeft een onderwijsakte van de 4e

rang en hij kan daarom geen hoofdonderwijzer zijn. Er moet een onderwijzer met een hogere rang komen en daar is geen geld voor. Met de eigenaar van het lokaal en de ouders van de kinderen komt een gesprek. Men stelde hem voor het lokaal op te knappen, te vergroten en te verhuren tegen een huurprijs van fl. 40 per jaar. Dit fl. bedrag vindt de eigenaar te laag. Hij wil het wel doen voor fl. 80. Vermolen gaat met dit voorstel naar de gemeenteraad maar die wil dit bedrag niet betalen.

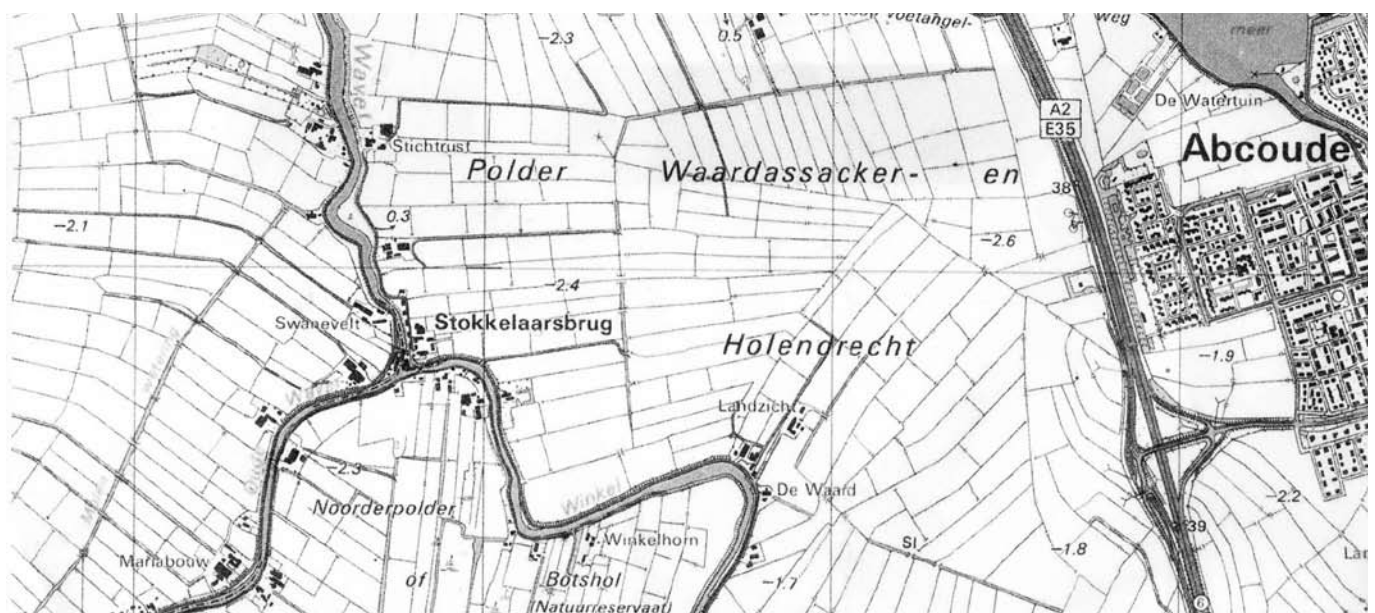
Tijdens de raadsvergadering van december 1851 besluit de gemeenteraad eindelijk wel Vermolen een tegemoetkoming te geven van fl. 40. voor de huur van het schoollokaal. Maar daar blijft het bij want de andere wensen van Vermolen over de schoolbehoeften worden niet geaccepteerd.

De burgemeester vindt nog steeds dat de kinderen van de Veenkade net zo gemakkelijk naar de school van het dorp kunnen komen als de kinderen die woonachtig zijn in het Donker Eind. Maar hij zegt er niet bij dat de route via de Baambrugse Zuwe naar de openbare school in het dorp voor kinderen onbegaanbaar is. Vermolen is ondertussen hertrouwd, maar later verneemt de schoolopziener dat deze zijn echtgenote Christina Sandbrink een criminele straf heeft ondergaan en een zedeloos leven achter de rug heeft. Zij is "liedjeszangster" geweest in Leeuwarden en veroordeeld tot een kwartier pronkstelling (schandpaal) en zij heeft ook 5 jaar confinement (gevangenisstraf) uitgezeten. Meubels heeft hij niet. Die zijn naar de bank van lening gegaan. Toen het verleden van Christina bekend werd, hebben enige ouders, waaronder Kodde en Verwier, hun kinderen van school gehaald.

De onderwijzer is ziek

Tijdens de raadsvergadering van 9 juni 1853 wordt een brief van dertien inwoners van de Vinkenkade behan-

De Stokkelaarsbrug was in 1858 een geschilpunt tussen drie gemeenten.

Een veroordeelde aan de schandpaal.

deld. Zij vinden dat de gemeente de huur van het lokaal aan de eigenaar Klinkhamer moet voldoen en dat het oude lokaal wordt opgeknapt of dat er een nieuw lokaal komt. Als dit niet gebeurt, zullen zij hun gemeentelasten niet meer betalen. De raad besluit deze brief niet te beantwoorden. De burgemeester verzoekt vervolgens de schoolopziener de scholen in Waverveen en aan de Veenkade te mogen opheffen. De gemeente heeft geen geld om drie scholen te bekostigen. In mei 1854 heeft Vermolen tot 1 januari 1855 een nieuwe ruimte voor de school gehuurd.

De schoolopziener bezoekt in juni 1855 deze school. Het rapport dat hij uitbrengt, is niet opbeurend. Hij constateert dat het schoolgebouw in feite een arbeiderswoning is waarin veel kinderen les krijgen. Het bestaat uit één vertrek, waarvoor Vermolen jaarlijks fl. 28 aan huur moet betalen, zonder dat hij het gebruik van de zolder heeft. De onderwijzer ligt ziek te bed, lijdt aan een bloedspuwing en sukkelt al maanden met zijn gezondheid.

De schoolopziener constateert niets dan kommer en kwel. Het schoolgeld levert slechts fl. 1,25 tot 1,50 per week op en bedraagt in het hele jaar nog geen fl.100. De inkomsten waren het voorgaande jaar zeer gering. Van 1 januari tot eind maart heeft de onderwijzer twee gulden onderstand (bijstand) vanwege zijn ziekte.

Gedurende het bezoek zijn twaalf kinderen aanwezig. Door de ziekte van Vermolen verloopt de school. Op 11 augustus 1858 overlijdt Vermolen op 52-jarige leeftijd. De bijschool wordt gesloten.

Over het genoemde bedrag aan onderstand is vier maanden onenigheid geweest tussen de gemeenten over de vraag wie dit moest betalen. Vermolen is namelijk geboren aan de Stokkelaarsbrug en dat buurtschap wordt omgeven door de gemeenten Abcoude-Proosdij en Aasdom, Waverveen en Ouder-Amstel. Geen van deze gemeenten is genegen de onderstand te betalen. De onenigheid gaat er om aan welke kant van de brug hij geboren is. Uiteindelijk blijkt de gemeente Abcoude-Proosdij verantwoordelijk te zijn.

In 1855 is na het overlijden van meester Dupuis ook de openbare school in Waverveen gesloten. Alle kinderen in Vinkeveen, die onderwijs willen volgen, moeten nu naar de openbare school in het centrum van het dorp of naar de bijzondere christelijke school die in die tijd in Waverveen is opgericht. Maar op de Veenkade blijft de grote afstand een probleem. Ouders sturen nu hun kinderen in Baambrugge naar school. Daarom moet de gemeente Vinkeveen en Waverveen met ingang van 1 april 1859 hiervoor aan de gemeente Baambrugge een vergoeding betalen.

Cijfers die er niet om liegen

In het verslag van de raadsvergadering van 4 september 1860 staat dat de gemeente Vinkeveen en Waverveen 2174 inwoners telt. Van een gedeelte van de Veen- of Groenlandse kade bezoeken twintig kinderen de school in Baambrugge. Tien kinderen van de bovengenoemde kaden en de Noorderpolderkade onder Waverveen en Botshol gaan in Abcoude-Proosdij naar school. Elf kinderen uit de Noorder- en Zuiderpolderkade langs de rivier de Waver gaan naar de Rijke Waverschool in de gemeente Ouder Amstel. Zes kinderen uit de Nessleruis in Vinkeveen en Waverveen volgen onderwijs in de Nesserbuurt in de gemeente Nieuwer-Amstel en de kinderen die wonen in het deel van Waveren gaan naar de bijzondere school te Waverveen, die bezocht wordt door gemiddeld 35 kinderen.

Geconcludeerd kan worden dat de ouders die ver van het centrum van het dorp Vinkeveen wonen hun kinderen liever naar de openbare school in een naburige gemeente sturen.

In 1864 rapporteert de schoolopziener dat er in de gemeente Vinkeveen en Waverveen een tweede openbare school moet komen, omdat het aantal inwoners vooral aan de Vinkenkade steeds toeneemt en de school van Abcoude-Baambrugge, waar de kinderen uit dat gedeelte naar toe gaan, ontoereikend is te achten. Maar de gemeente geeft geen gehoor aan het advies. Opvallend is dat voor de school in het dorp Vinkeveen wel geld beschikbaar was en dat de schoolopziener diverse keren melding maakt van het welvarende dorp Vinkeveen. De grote vraag is nu waar aan de Veenkade het armetierige schoolje heeft gestaan. Misschien kunnen onze lezers daar een definitief antwoord op geven.

Geraadpleegde bronnen:

- Utrechts archief: Provinciaal bestuur toegang 79 diverse data. Idem rapporten schoolopzienaars toegang 318 diverse data.
- Notulen raadsvergaderingen gemeente Vinkeveen en Vinkeveen en Waverveen.

Met dank aan Bep Vermolen, Fons Compier en Wim Timmer die ook informatie verstrekten.

De droogmakerijen onder Mijdrecht

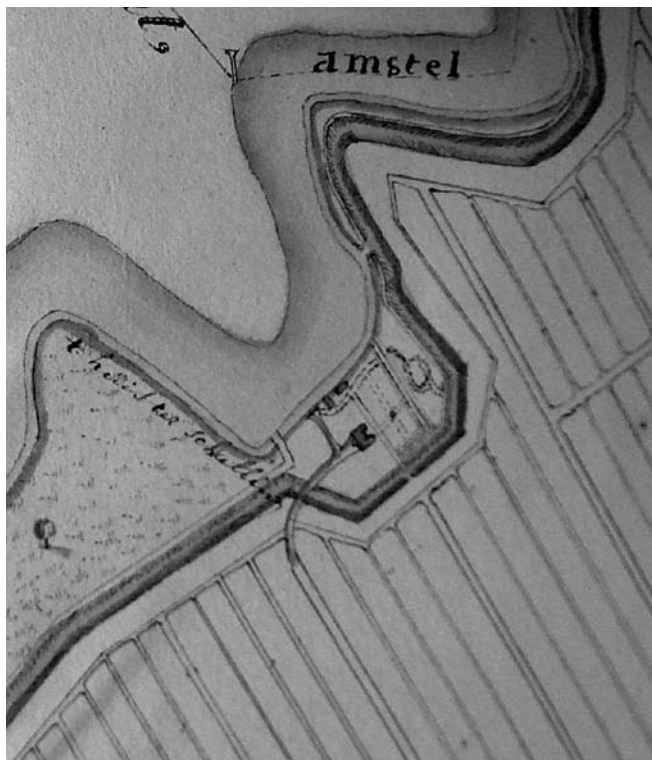
Deel 2: Werk in uitvoering

Door Stef Veerhuis

Het zal in het Rechthuis in Uithoorn op donderdag 15 april 1791 drukker dan normaal zijn geweest. De reden hiervan was dat architect Dirk Smits uit Schieland nader uitleg kwam geven over de bouw van een stoommachine pal naast “Het Huys Ter Schelling”. Aansluitend zou de aanbesteding plaats vinden van noodzakelijke eerste werkzaamheden voor het droogmaken van de polder “Eerste Bedijking”. Niemand had toen nog enig vermoeden, dat deze droogmakerij de gemoederen meer dan een halve eeuw bezig zou houden.

Timmerman Boeing uit Mijdrecht kreeg meteen de opdracht mee om ter plekke een bestaande schuur te verplaatsen, een omheining aan te brengen en de baak uit te zetten. Het heiwerk en het stellen van de fundering - op 26 voet beneden Amsterdams Peil - werd gegund aan Isaac Schalé en Van Zijl uit Jutphaas, maar zij hadden wel schriftelijk bedongen dit alleen te willen doen “zonder enig risico”. “Baas Pot” uit Linschoten kreeg opdracht een damwand te slaan in de Amstel en vier wanden te plaatsen in de bouwput, maar moest wel zorgen dat de put nadien droog zou blijven en hij mocht tevens de benodigde houtwaren leveren. Bovendien werd hij aangesteld als opzichter op de bouwplaats en belast met de zorg voor het uitbetalen van het arbeidsloon. Naar mate de werkzaamheden vorderden, moest het Dagelijks Bestuur met lede ogen aanzien dat de coördinatie en hoogst noodzakelijke kennis van zaken op de bouwplaats nog wel eens ontbraken.

De locatie van de stoommachine pal naast “Het Huys Ter Schelling”.

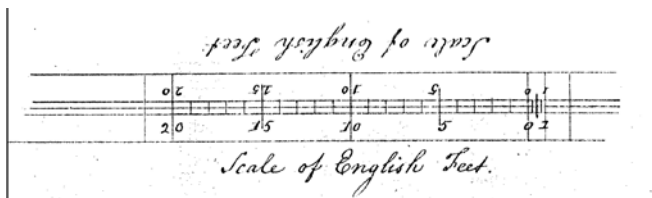
Al vrij snel werd vastgesteld dat de bodem van de put omhoog kwam, ten gevolge van de opwaartse druk door kwelwater. Voor alle zekerheid liet men twee dammen slaan in de achterliggende ringsloot, voor het geval er onverhoopt een doorbraak van de Amstedijk plaats zou vinden. Ondanks al die inspanningen kon men niet voorkomen dat de bouwput telkens weer vol liep. Na een inspectieronde op 13 juli 1791 door de Staten van Utrecht, maakten deze hun grote ongenoeven kenbaar over de gang van zaken en werden Baas Pot de duimschroeven aangedraaid. Er werd van hem geëist dat binnen drie dagen de twee tonmolens in werking moesten zijn. Om de bouwput droog te houden, maakte men gebruik van 30 paarden, die in spannen dag en nacht deze molens in beweging hielden en er moest zelfs een stal gebouwd worden. Bovendien liet men vanuit het magazijn in Woerden nog een extra kettlingmolen overbrengen voor het geval het materiaal het zou begeven.

Drie dagen later viel de bouwput droog en was men in staat om de schade op te maken. Door het wegvallen van de druk hadden enige dennenmasten in de putwand het begeven en moesten er nieuwe palen geslagen worden. De tegenvallers echter bleven zich aaneen rijgen en de kosten rezen de pan uit. De dijk van de Nesserkade bleef scheuren vertonen en de twee, van scheprad naar vijzel omgebouwde molens aan de Nessersluis en de Zuwe, hadden voortdurend te kampen met gebreken en waren niet in staat het gewenste polderpeil “ordinair” te houden. Vervolgens werd Baas Pot opnieuw aangesproken. Hij werd dringend verzocht structuur aan te brengen onder de 88 werklieden en hen aan te spreken over gewenste betrokkenheid en inzet, die veel te wensen overliet. Indien hij hier niet toe in staat zou zijn, mocht hij vertrekken en... hij zou niet de enige zijn.

De eerste paal voor de fundering van de stoommachine werd geslagen op 3 augustus 1791. Van begin af aan hadden de opdrachtgevers het standpunt ingenomen

dat alle werkzaamheden aan dit project zo veel mogelijk door plaatselijke ingezetenen verricht dienden te worden. Het toezichthoudend Directoraat richtte zich tot Metselbaas Cornelis van Gijn uit Mijdrecht met de vraag of deze bereid was zijn eerdere inschrijving voor het metselen van de behuizing van de stoommachine nog eens kritisch te willen bezien. Toen men overeenstemming had bereikt mocht hij het werk uitvoeren voor fl. 4 : 5 : 0 de 1.000 stenen. In 1793 werd mede door bemiddeling van het Bataafsch Genootschap de stoommachine bij Boulton en Watt besteld en door de Engelse monteur James Smallman hier ter plaatse in elkaar gezet. Johannus Jacobus Duister, een Rotterdamse smid en brandspuitmaker, was hem daarbij behulpzaam en was op verzoek van de directeur van het Bataafsch Genootschap gevraagd zich te willen bekwamen in de stoomwerktuig bouwkunde, zodat men later niet geheel afhankelijk zou worden van Engeland. De conversatie met Smallman zal voornamelijk met handen en voeten zijn geweest want Duister sprak slechts weinig Engels en had, zou later blijken, een kort lontje. Ondanks deze slechte eigenschap werd hij later benoemd tot eerste machinist, omdat de overheden het wenselijk vonden, dat er altijd iemand op "het werk" aanwezig diende te zijn. Hij kreeg toestemming om zich te mogen vestigen op het Huis ter Schelling, met gebruik van de tuin. Architect Dirk Smits zou toezichthouder worden over de uitvoering van alle bouwkundige werken.

"Meten is weten" zal het gedachtegoed vanuit Engeland zijn geweest.

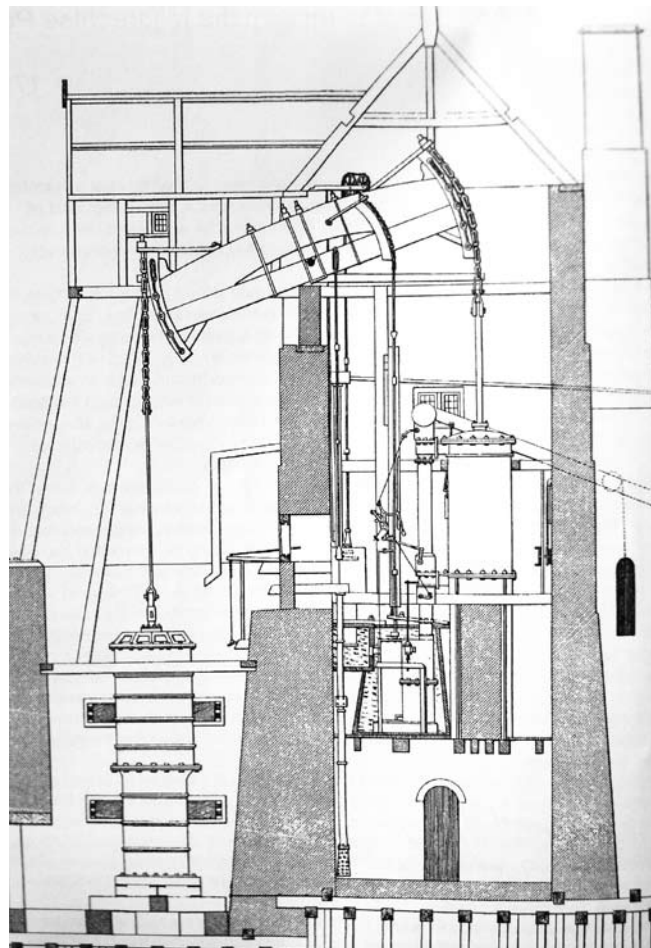
De werkzaamheden aan de stoommachine vorderden gestaag en in januari 1794 was de pomp afgesteld en waren ook andere noodzakelijke werkzaamheden zeer voorspoedig verlopen. Een passende gelegenheid om, vooruit lopend op de grote dag dat het gemaal in gebruik zou worden genomen, de bouwplaats zelve "ordinair" te maken. Deze lag bezaaid met overbodig bouw materiaal, een reserve kettingmolen en een niet meer in gebruik zijnde bouwkeet. Op maandag 10 februari 1794 kon voor de allereerste keer gemalen worden en bepaald niet onverdienstelijk. De toezichthoudende heren, wijs geworden door de vele achterliggende gebeurtenissen en tegenslagen, besloten het goede nieuws via "de publieke nieuwspapieren" naar buiten te brengen. En nog diezelfde week werden de Edel Mogende Heren uit Utrecht genodigd, om met het privé jacht van Hendricus van Doorn daar hun opwachting te komen maken.

Tijdens de bouw hadden de eerder tot vijzelmolens omgebouwde Zuwensche en Nessermolen de taak het waterpeil onder controle te houden en in mei had men er kennelijk zo veel vertrouwen in dat men de molen aan de Nessersluis liet slopen. Maar door aanhoudende tegenslagen lukte het maar niet om het wisselende waterpeil in de eerste Bedijking onder controle te krijgen en menigeen zal zich wel eens afgevraagd hebben waarom men hier ooit aan begonnen was.

Nog voor men moest vaststellen dat het vele kwelwater wel eens de voornaamste oorzaak kon zijn, deden zich problemen van geheel andere aard voor. Onbekwaamheid van het personeel was een aantal malen de oorzaak van ongelukken met de stoommachine. Bovendien was machinist Duister moeilijk in de omgang, de spanningen liepen dan hoog op en samenwerking was vaak niet mogelijk.

Per 1 augustus 1795 was het over en uit en werd hij op staande voet ontslagen. Restte de vraag wie de stoommachine nu moest bedienen. Want waar haal je zo gauw het juiste personeel vandaan? Maar nood breekt wet en hij werd per direct vervangen door stoker en jeugdige rechterhand J. Maurer, terwijl Ernst Haan diens nieuwe hulp werd. Duister mocht zich nergens meer mee bemoeien en zelfs het verzamelen van zijn

Doorsnede van de stoommachine.

persoonlijke eigendommen en gereedschap ging met veel geharrewar gepaard. Op zijn beurt weigerde de Rotterdammer om de nieuwe machinist in te werken en ondervond zijn opvolger al vrij snel problemen met de bediening van de stoominstallatie. De ijzeren stoomketel begon te lekken en toen dat verholpen was, brak de grote hefbalk van de pompzuiger door onoordeelkundig gebruik en een jaar later mocht ook Maurer vertrekken.

Eerder had men opzichter Waltman al “bedankt” naar aanleiding van zijn slechte functioneren als dijkbaas en waren diens werkzaamheden inmiddels overgenomen door Cornelis Biesevelde uit Overschie en Folkerts Wilken uit Mijdrecht. Hun eerste inspectietoetocht maakte duidelijk dat tijdens het maken van het dijklichaam op veel plaatsen, ondanks eerder omschreven richtlijnen, gebruik gemaakt was van rietzodden en ander ongeschikte dijkspecie. De frustrerende gevolgen openbaarden zich een jaar later toen tijdens een schouw, een kleine honderd waterdoorlatende locaties door smeltende sneeuw zichtbaar waren geworden. Hals over kop moest besloten worden om de voet van de dijk aan de buitenzijde te verzwaren.

De afkondiging van de Bataafse Republiek op 19 januari 1795 viel samen met een lange, zeer strenge winter, die tot 22 april aanhield. De stoommachine moest stil gezet worden, niet alleen omdat de hoofdtocht volledig was dichtgevroren, maar ook omdat de aanvoer van steenkool niet meer mogelijk was. Toen dat weer op gang kwam, zorgde een afgekondigd importverbod ten opzichte van Engeland er voor dat men gebruik moest gaan maken van zware turf als vervangende brandstof. Begin mei 1797 moest noodgedwongen de koperen ketel van de stoommachine worden vervangen. Een heel slecht moment want zware regenval, aangevuld met kwelwater dat onder de dijk bij Waverveen doorsijpelde, deed het polderpeil onrustbarend stijgen, terwijl de molen aan de Zuwe ook voortdurend kampte met problemen. Ondertussen moesten de aannemers van polderwerken met lede ogen toezien hoe al hun inspanningen onder water verdwenen. Besloten werd hen voor de periode van oktober 1796 tot en met juni 1797 schadeloos te stellen, waarvoor fl. 10.255.13.8 moest worden uitgetrokken.

Omdat het waterpeil bleef stijgen, werd besloten om Willem Boeing uit Mijdrecht opdracht te geven de molen aan de Zuwe weer om te laten bouwen tot schepradmolen, een haastklus en de gevolgen lieten zich raden. De opdrachtgevers en molenbouwer raakten een jaar lang verzeild in een welles-nietes situatie. De achterliggende gedachte zal geweest zijn dat eeuwenlang, ondanks de afhankelijkheid van

windkracht, men kon vertrouwen op de beheersbaarheid van de waterhuishouding met behulp van molens. Een kleine meerderheid echter bleef zich vast klampen aan stoomkracht. De Utrechtse hoogleraar in de natuurkunde J. Th. Rossijn deed het voorstel om de stoommachine van Blijdorp die tien jaar eerder een voorbeeld functie had bekleed, maar die niet meer in gebruik was, aan te kopen.

Deze stoommachine was begin 1791 aangekocht om er een deel van de Nieuwkoopse plassen mee droog te malen, maar vanwege de politiek woelige tijden was dat werk niet uitgevoerd. Zes jaar later werd de machine alsnog ontmanteld en overgebracht naar de Mijdrechtse droogmakerij. Met als achterliggende gedachte deze naast de reeds aanwezige, met regelmaat haperende stoommachine te plaatsen. En terwijl de werkzaamheden aan de tweede funderingsput in volle gang waren en men zelfs met heien was begonnen, werd na hernieuwde protesten op 4 mei 1798 vanuit Utrecht met een Resolutie van het Uitvoerend Bewind geordonneerd verdere werkzaamheden onmiddellijk te staken: een kapitaalvernietiging van fl.55.500.-. Twee jaar later, na een dijkdoorbraak, zag men voorgoed af van deze tweede stoommachine.

In een nieuw voorstel van de representanten richtte men zich begin 1800 op de bouw van twee gangen vijzelmolens nabij de Nessersluis (nu de Veldweg). In 1805 werden de vier scheprad/vijzelmolens aan de Kerkvaart te Mijdrecht werden aanbesteed, waarmee in totaal ruim fl. 200.000,- gemoeid was, om de matig functionerende stoommachine te ondersteunen. Maar in 1808 werd vastgesteld dat het water nog steeds een meter boven het gewenste eindpeil stond en dat dus ook de nieuwe molens niet leken te voldoen aan de hooggestelde verwachtingen. Herbouw en herinrichting zorgden opnieuw voor vertraging na een brand in het gemaal en in 1812 gaf men de droogmakerij vanwege de oplopende kosten enige jaren prijs aan het water. Een geldverslindende proef in 1822 met een pas uitgevonden Conisch Hellend Hefrad aan molen no. 5 aan de Kerkvaart zorgde ook niet voor een ommekeer. Men ging zich voornamelijk bezig houden met het hoogstnoodzakelijke in deze tot dan toe, volledig mislukte droogmakerij.

De stoommachine werd in 1831 verkocht en daarna gesloopt. De algehele situatie echter zou nog jaren onveranderd blijven voordat de landelijke overheid bereid was hier opnieuw aandacht aan te besteden. In 1838 werd een commissie gevormd onder voorzitterschap van de Gouverneur van Utrecht; J. Verdam, burgemeester van Mijdrecht, grondeigenaar H. van Wieringen en notaris A. Verdam Azn. Hun aandacht richtte zich op het functioneren van de drie nog

Het huidig gemaal markeert de plaats waar ooit heel veel misging.

aanwezige scheprad/vijzelmolens aan de Kerkvaart. Met de herbouw van de vierde molen tot twee gangen vijzelmolens aan de Kerkvaart en mede door noodzakelijke aanpassingen aan de vier Nesser molens trad eindelijk zichtbare verbetering op en werd het mogelijk om met enig vertrouwen enkele kavels in te kunnen zaaien.

Bronnen:

- Stoombemaling in Nederland 1770–1870, door K. van der Pols en J.A. Verbruggen.
- Mijdrecht meer dan veen alleen, door Drs. E.A.G. van den Bent en Drs. C.M.P.F van den Broek.
- De Ronde Venen... een omgekeerde wereld, door E.J. Rinsma.
- Rijks archief Utrecht.
- RHC Breukelen.
- De correspondentie van J.D. Huichelbos van Liender met James Watt.
- Proefschrift van J.A. Verbruggen.
- Korte notulen van directeurs der droogmakerij onder Mijdrecht.
- Beknopt overzicht van de vervening en droogmaking onder Mijdrecht.
- Historisch Archief A.G.V. Amsterdam.
- De Proostkoerier no. 4, 1996, door P.J.J.M. van Wees.
- De maandelijksche Nederlandsche Mercurius 1772.

Tenslotte dank aan M. van Balgooi, F. de Wit, W. Timmer, A. Compier en W. Becker.

Herinneringen vervagen maar verdwijnen nooit.

Gerrit Jan Jacob van der Helm

Door Joop Frankenhuizen

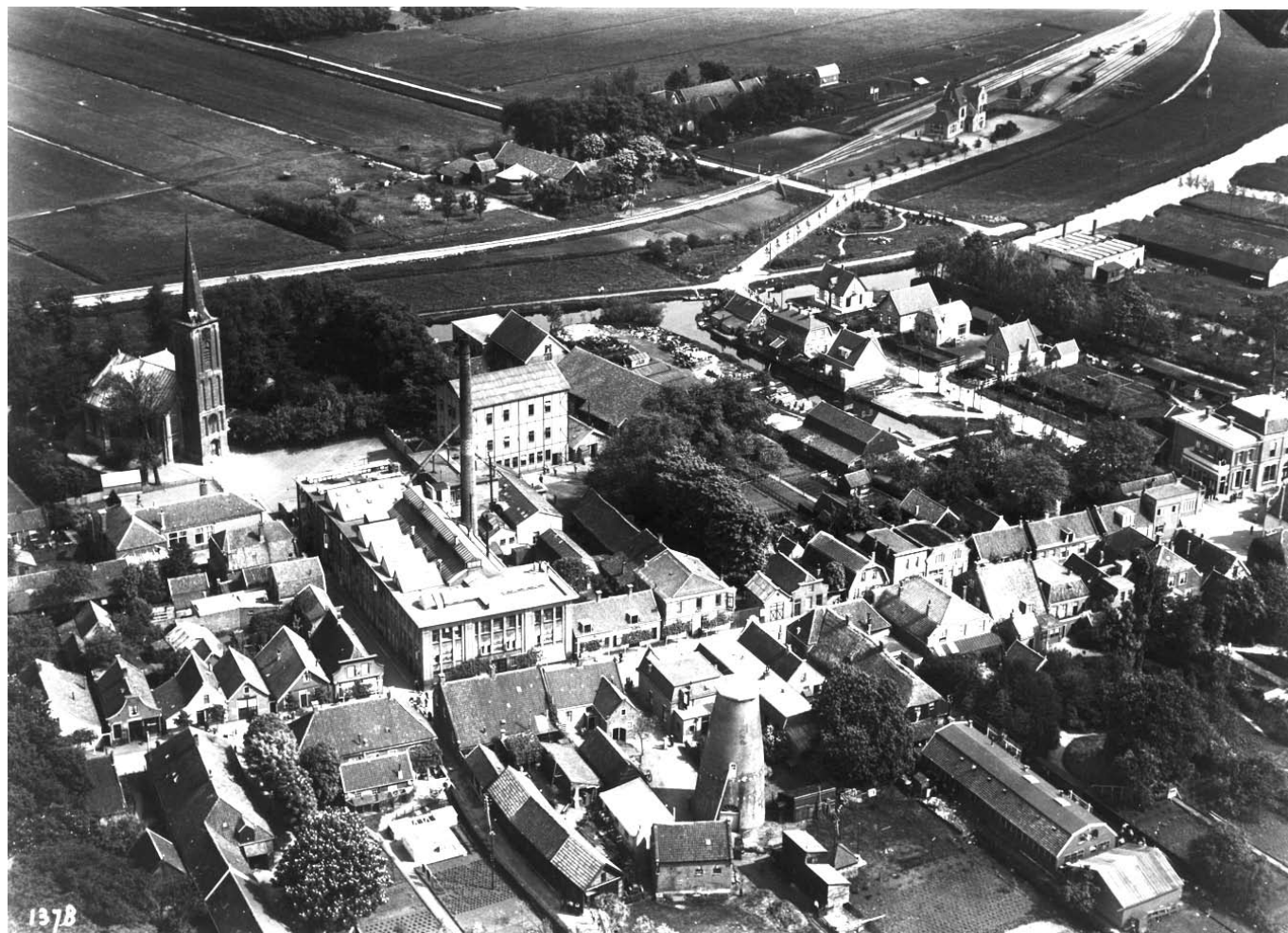
Tijdens mijn onderzoek naar de bouwgeschiedenis van de huisnummers 6 en 8 in de Mijdrechtse Dorpsstraat liet Jan Verboom, woonachtig op nummer 8, mij een stuk hout zien dat afkomstig was van een trap in zijn woning. Daarin stond gekerfd 'Jac. van der Helm, Jac. van Geijn, april 1883'. Kennelijk was het toen te doen gebruikelijk dat aannemers op die manier hun handtekening achterlieten. "Ga eens praten met Gerrit van der Helm, misschien hoor je nog meer", adviseerde Verboom en aldus geschiedde.

De laatste telg

Land droog houden kan door het waterpeil te verlagen en overtollig water weg te pompen. Rond 1400, met de komst van de windmolen, is het zo ver. Water wegpompen door middel van een scheprad dat aangedreven wordt door de wind. In die beginjaren een moeizaam proces, maar al doende leerden vele generaties molenbouwers de tekortkomingen op te lossen. De voorouders van Gerrit van der Helm behoorden tot die generaties. Vanuit het raam van zijn woning langs de Mijdrechtse Kerkvaart wijst hij naar buiten. "Kijk, hier moet een van mijn voorvaders rond 1760 nog als molenbouwer

gewerkt hebben. Langs de hele Kerkvaart hebben molens gestaan. Die vaart vormde destijds de grens tussen de eerste en de derde bedijking van de Mijdrechtse Droogmakerij. Ergens halverwege staat nog een stuk onderbouw, maar veel is het niet meer." Ofschoon hij zijn leven lang in de bouw en met beton heeft gewerkt, ziet Gerrit (67) zichzelf nog steeds als telg uit een geslacht van molenbouwers en aannemers. Maar dan wel voorlopig als laatste telg, want zijn beide zonen zijn werkzaam als makelaar en planoloog ruimtelijke ordening, beroepen die alleen zijdelings nog verband houden met de bouwwereld.

Unieke luchtfoto van Mijdrecht anno 1920.

Gerrit van der Helm met in zijn hand een erfstuk van een wel heel verre voorvader.

Veel Jacobussen

Herinneringen ophalen is vaak moeilijk. Zeker als die in het verre verleden liggen, want dan moet je terugvallen op wat ooit op papier is gezet. Teruggaan naar 1760, toen de eerste Van der Helm (Cornelis) vanuit Moordrecht naar Mijdrecht kwam, lukt dan ook niet. Dat is tè lang geleden! Het jaar 1847 is dichterbij. Dat jaar overlijdt op 4 december op de Laan van de Kromme (nu de Beatrixlaan) Cornelis Czn. van der Helm, molenbouwer en aannemer van beroep. Een van zijn zonen heet Jacobus. We zullen hem Jac.1 noemen want met hem begint in de familie Van der Helm een lijst met namen waarop de naam Jacobus veelvuldig voorkomt.

Jac.1 (1827-1900), de overgrootvader van Gerrit, van beroep timmerman/aannemer/taxateur, start in 1842 een wat hij noemt 'Memorieboekje', waarin hij tot 1899 een groot aantal gebeurtenissen beschrijft. Veel van die gebeurtenissen betreffen de Nederlandse Hervormde Gemeente in Mijdrecht, andere gaan over het dorp, weer andere zijn van persoonlijke aard. Zo schrijft hij over zichzelf: "Den 3 Mei 1863 heeft Jacobus van der Helm een huwelijks voltrekking aanvaard met Oukie Gentenaar". Op die manier maakte Jac.1 zijn trouwdatum bekend. Verder lezend blijkt dan dat hij daarna tien kinderen heeft verwekt waaronder Jac. 2 die in 1880 wordt geboren. Deze Jac. 2 (1880-1969) krijgt in 1907 een zoon die hij Jan Jacobus noemt en die in 1944 de vader zal worden van de huidige Gerrit van der Helm.

De zakelijke kant

Pratend over het verleden blijken er twee takken Van der Helm. De ene tak waarin Gerrit samen met zijn broer een bouw- annex betonbedrijf runt. De andere tak, waarin Aldert en Dirk zich bezighouden met een meubelzaak annex lijkistenfabriek. Dat doen ze sinds 1880, na de afscheiding van het aannemersbedrijf. Vermeldenswaardig is de telefoongids van Mijdrecht uit 1938. Daarin staat onder nummer 21: Jac. van der Helm, aannemer en makelaar. Onder nummer 17 wordt

genoemd: D. van der Helm en Zn, Meubelfabriek 'De Arend'.

De timmerfabriek van Jac. van der Helm stond vóór 1860 op de plek waar nu het kerkelijk centrum 'De Rank' staat, aan de Beatrixlaan. In 1910 verhuisde het geheel naar de Kerkvaart. Jac. 1 en zijn broer bouwden aan de Dorpsstraat een dubbel woonhuis dat later bekend werd als de schoenwinkel van Rood en de horlogerie van wed. de Kruij. Momenteel zit daar een kledingzaak. Het betonbedrijf was tot 1978 gevestigd op de plek waar nu 'De Kom' staat, daarna verhuisde het naar het Industrieterein. Het bleef daar tot 1986.

Het verleden

Al pratend en terugkijkend op het verleden komen we terecht bij mevrouw Van Wieringen, echtgenote van de veenbaas Klaas van Wieringen. Volgens Gerrit een eigenzinnige tante. Hij herinnert zich een verhaal van zijn opa dat zich afspeelde ergens in 1920. Jac. 2, hield naast zijn huis in de Dorpsstraat in de tuin koppels fazanten en sierkippen. Mevrouw van Wieringen wilde die weg hebben "want zo iets past niet voor een burgerman" en stuurde een boodschapper. Dat bleek vergeefse moeite. De fazanten bleven. Het gevolg was wel dat opa daarna nooit meer een spijker in het onderhoud van haar boerderijen heeft geslagen.

Dan het geschil met Nol van Doesburg, eigenaar van koekfabriek 'De Lindeboom'. Toen mevrouw Van Wieringen in de gaten kreeg dat Nol van Doesburg na haar dood in haar villa wilde gaan wonen, liet ze vastleggen dat de villa binnen tien jaar na haar dood niet verkocht en bewoond mocht worden. Het gevolg was dat de villa in 1942 werd gesloopt. De bouw dateerde van 1860. Op 20 maart 1860 werd de laatste van de 320 palen onder de villa, fraai gedecoreerd, door het dorp gedragen en werden de 25 heiers (!) ieder getrakteerd op brood met ham en een fles wijn. Na de oorlog werd op de plek het verzorgingshuis Nieuw Avondlicht gebouwd. Toentertijd een zeer modern gebouw, maar desondanks in 1980 gesloopt en opnieuw gebouwd.

Jac. 2 was ook makelaar en verzekeringsagent. Verzekeringsgeld werd in zijn tijd vaak contant uitbetaald. Op een keer moest hij met veel geld naar Amsterdam. Zijn vriend, dorpsmid Korver, liet hem weten: "Je kunt niet ongewapend de stad ingaan. Dat is levensgevaarlijk. Neem een pistool mee, ik heb er wel een voor je." "Doet ie het nog", vroeg opa. "Even proberen." Het pistool, een beetje roestig, werd in de bankschroef geklemd, touwtje aan de trekker, achter de werkbank gekropen en trekken maar. Met het pistool in de ene binnenzak en het geld in de andere binnenzak is opa toen naar Amsterdam vertrokken voor uitbetaling van verzekeringsgeld.

Wat Gerrit altijd heeft onthouden, is de houding van de gemeente Mijdrecht in en na de oorlog. Opa kreeg opdracht een NSB vlag of een Duitse vlag op de toren van de NH kerk te plaatsen. Hij weigerde dit. Als represaille werd Van der Helm toen 30 jaar lang uitgesloten van bouwactiviteiten voor de gemeente. Tot na de oorlog is dit besluit gehandhaafd. Hij wijt dit aan de verhouding tussen de katholieken en protestanten destijds in de Mijdrechtse raad en de ambtenaren.

Veel bijnamen

Pratend over de NSB valt de naam Broerse, bijgenaamd 'De Lord'. Eén van de vele bijnamen die in het Mijdrecht van na de oorlog rondzongen. Gerrit kan er over meepraten. Mede door zijn beroep kent hij er vele. "Mijn vrouw heet Van Spengen", laat hij weten. Op een keer komt een man bij mijn schoonvader en vraagt naar Floor de Kop. "Ken ik niet", antwoordt mijn schoonvader. "Hij wist wel degelijk wat zijn bijnaam was, maar wilde dat soms niet toegeven."

Andere bijnamen, die in het Mijdrecht van toen algemeen bekend waren en die vooral de oudere generatie bekend in de oren zullen klinken, zijn: Koperen Tuut (G. van Vulpen); Schone Marie (M. v.d Vaart); Ko de Os (Ko Oudshoorn); Kruik (K. van Beek); Arend Kop (A. v.d. Helm); Gode vader (Jan van Beek); Gandhi (Gerrit van Beek); IJzeren Klaas (Klaas van IJperen); Jan de Klad (Jan van Harberden); Toon de Soep (Toon Westerdijk) en Graatje (G. van Tol). Zo maar een willekeurige greep uit een lijst waarop 30 namen staan.

Hoe meten we een lijk

Het gesprek met Gerrit gaat hierna steeds meer richting geschiedenis en actualiteit. De oprichting van de voetbalvereniging Mijdrecht 'VVM', de rol van de R.K. tegenpool 'Stormvogels' en het spelen op zondag door de protestante leden. Dan terug naar de lijkistenfabriek. Over de houdbaarheid van graven op begraafplaatsen. Voor het huren van een graf moet je betalen, waar dan ook. Maar gebeurt dit altijd? Bij verhuren kan een graf na tien jaar geruimd worden, bij koopgraven kan dit niet zo makkelijk. Maar wat als blijkt dat er niemand meer over is om de termijnen te betalen? Het schijnt dat voor het graf van Nol van Doesburg nog steeds betaald wordt en dat de betaaltermijn van koopgraven inmiddels op 25 jaar is gesteld. Dan een anekdote:

Ooit moest vader Jan, op twaalfjarige leeftijd, de maat nemen voor een doods-kist, die toen nog vaak door de dorpsaannemer werd gemaakt. Dat moest met een meetlat. "Ga de trap maar op, de dode ligt op de zolder in een hoek. Aardedonker, niet prettig, dus snel een streepje op de lat gezet en weggevoerd. Wat hij niet in de gaten had was dat er op die lat al een streepje stond, kennelijk van een iemand anders. De grootste maat maar aangehouden. De kist was wel erg lang geworden en paste maar net in

het graf. Vader Jan kwam op twaalfjarige leeftijd van school, maar moest na enkele maanden werken weer terug naar school omdat de leerplichtwet met een jaar was verlengd. Jac. 2 was nog maar elf toen hij van school kwam en naar Boskoop in de kost ging om het vak te leren.

Detail van de blokschaaf..Het erfstuk van de familie Van der Helm.

Andere bronnen

Gerrit is in veel onderwerpen erg geïnteresseerd, maar het doel van het interview was iets te weten te komen over de familie Van der Helm. Een paar gemeenteverslagen geven uitkomst. Vermeldenswaardig daaruit is een notitie uit 1911. Jac van der Helm blijkt de timmerman bij de bouw van het rijtje armenwoningen aan de Graaf van Solmsstraat. Even later, in 1915, vernieuwt hij als aannemer voor fl. 9618,87 de openbare basisschool in Wilnis. Vier jaar later wordt die school wegens teruglopend aantal leerlingen opgeheven. Een kennelijke misgreep van de gemeente Wilnis. Eerder, in 1890, kreeg Jac. van der Helm (Jac.1) 100 gulden voor het geven van een cursus bouwkundig tekenen aan de dan opgezette avondvakschool door de Maatschappij tot Nut van het Algemeen. In 1945 krijgt Jan Jacobus 33 aanbevelingen voor de tijdelijke gemeenteraad van Mijdrecht. De oorlog is pas afgelopen en die tijdelijke raad moet proberen de gemeente weer op gang helpen. Samen met C. Broerse en L. van Dijk wordt hij in november dat jaar lid van de gemeenteraad.

In het memorieboekje beschrijft Jac.1 de winter van 1845/1846 als een zeer strenge. Het water in de dan nog niet drooggemalen polder Groot Mijdrecht tussen Mijdrecht, Wilnis en Vinkeveen was een grote ijsmassa waar zelfs op 25 maart nog mensen schaatsten. De daarop volgende zomer was zo warm dat "verscheide mensche door de warmte bezweken ware." Drie jaar later breekt in Mijdrecht de cholera uit met 70 tot 80 doden als gevolg. Dat het daar niet bij zou blijven vertelt de geschiedenis. De cholera daarna blijkt een epidemie geworden. Over de zeer warme zomer van 1868 schrijft hij: "zoals geen mensche er heugenschap van hadde" Tenslotte over de grote kerk, nu Janskerk geheten: "In mei 1885 is de toren aanbesteed voor fl. 11.600,- aan Nieboer, aannemer."

Of aannemer Jac. van der Helm daarover teleurgesteld was, laat hij niet weten.

Met radar op zoek naar Proosdije

Door Joop Frankenhuizen

Ergens in maart 2011 viel mijn oog op een kort artikel met foto in het AD Groene Hart waarin een tractor over de keien ergens op de Rondweg in Mijdrecht een soort slee voort sleept. Op die slee een halfronde opbouw waarop een omhoog gerichte staaf met daarop een rond uitsteeksel. Daarin zou radarapparatuur zitten om te proberen het Proostenhuis te vinden. Volgens de tekst zou het gaan om een van de oudste stenen gebouwen van Mijdrecht dat eeuwen geleden in verval zou zijn geraakt. Een bouwjaar is niet bekend en het gebouw zou alleen voorkomen op afbeeldingen en in teksten uit de zestiende eeuw. Allemaal erg vaag, reden om wat dieper in de materie te duiken.

Steen Proostenhuis.

De overlevering

In een uitgave gedateerd 1772 beschrijft de Amsterdamse uitgever Isaak Tirion (1705-1765) het dorp Mijdrecht. Hij schrijft daarin over het Proostenhuis: "Een weinig beoosten de kerk stond van ouds het huis te Mijdrecht, toen het huis der Proosdije genoemd, waar van tot nu toe de grondslagen, die met gras zijn begroeid, zijn overgebleven. Dit huis was weleer van zooveel aanbelang dat de proost bij plegtigen eede in het gemeene kapittel beloofde den kastelein van hetzelfde nimmer te zullen verzetten voor dat de nieuwe kastelein met bezegelde brieven beloofd zou hebben het huis nooit te zullen ruimen, vervreemden, of aan iemand overleveren, dan bij wille, toedoen en toestemminge van den proost den deken en het kapittel. In het jaar 1536 werd het huis te Mijdrecht door de Staten van Utrecht voor eene Ridder-Hofstad erkend.

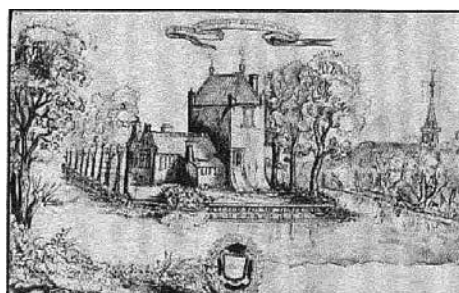
In het jaar 1572 kwamen omtrent 500 mannen te Mijdrecht die onder aanvoering van Adriaan van Duivenvoorde de schans en de St. Jans toeren aldaar in brand staken. Het huis werd toen ook afgebrand en dewijl de proosdijgoederen in die troebelen te veel geleden hadden om hetzelfde weder op te bouwen werd het in den jaare 1579 door de proost en het kapittel van St. Jan tot een onversterfelijk erfleen gegeven en verlyd op Taco van Montzima, Bailjuw der Proosdije, op voorwaarde dat hij het huis zou herstellen en opbouwen naar zijn believen mits de kosten daartoe te

besteeden de somme van 1500 Karels Guldens niet te boven gingen.

De proost behield wijders het regt om altoos zonder wederzeggen het huis wederom naar zich te mogen nemen mits daarvoor betaalende zooveel het waardig geschat zou worden doch niet meer dan 1500 guldens. Ook mogten hij, de deken en die van het kapittel te Mijdrecht komende, altoos op het huis hunnen intrek nemen, mits den wijn die men aldaar zou drinken medebrennende. De puinhopen en het overgebleven muurwerk, vervolgens door den Bailjuw geschat zijnde, werden 405 guldens waardig bevonden, welken tot afslag van de gemelde 1500 guldens strekten.

Het huis moet naderhand door den proost wederom genaast of geëigend zijn, want kort na den jaare 1633 werd het door den Heere Jan Adolf Graave van Solms, toen proost zijnde, met toestemming van het kapittel verkocht aan den Heere Nicolaas van Berck deken van het zelve, mits dat hij en zijne nakomelingen het zelve van den proost in der tijd te leen zouden houden, Zedert dien tijd is het Huis te Mijdrecht aan de Proosdije van St. Jan leenroerig geweest.

Na het overlijden van Jacob van Berck, oudsten zoon van Nicolaas van Berk, kwam de beleening in het jaar 1680 op Isabella Uitenbogaard, die het huis aanstonds opdroeg ten behoeven van Jr. Hendrik Adriaan van

Drie verschillende beelden van het Proostenhuis: Proostenhuis 1 is uit het ridderhofstedenboek uit 1665. Tekenaar onbekend. Proostenhuis 2 is uit Nederlandse middeleeuwse kastelen en is getekend door Abraham Rademaker. Proostenhuis 3 is van H. Tavenier uit 1782.

Reede tot Drakenstein, die in hetzelfde jaar wegens deze Ridder-Hofstad door den stadhouder onder het lid der edelen en ridderschappe van deze provincie is beschreven geworden. Na deszelfs dood, die in het jaar 1672 voorviel, is Jr. Reinoud Gerard van Tuijl van Serooskerke Heer van Zuilen in het jaar 1700 met het huis te Mijdrecht beleend; in het jaar 1715 de heer Gerlach Frederik van der Capelle deken van S. Pieter en in het jaar 1755 de heer Gerlach van der Capelle Heer van Papekop. De laatste beleening is geschied in het jaar 1759 op den Heere Daniel Cornelis van der Capelle Heer van Mijdrecht en maarschalk van Eemland". (einde citaat)

Wat concludeert Tirion en wat niet?

Uit bovenstaand relaas van Isaak Tirion, waarvan de bron onbekend is, kan worden opgemaakt dat er sinds 1572 aan de oostkant van de Janskerk (richting Industrieterrein) in Mijdrecht sprake is van een bouwval dat ooit het Proostenhuis moet hebben voorgesteld. Ruim 60 jaar later worden de resten, waarvan de waarde in 1572 op 405 gulden wordt geschat, door de dan regerende proost als leengoed verkocht. Volgens Tirion was de laatste leenheer Daniel Cornelis van der Capelle. Die overleed op 13 augustus 1800. Wie daarna heer van Mijdrecht en erfgenaam van het leengoed werd, vertelt Tirion niet. Volgens een andere bron, waarin een opsomming van proosten, was ene Daniel Maximiliaan van Hangest, baron D'Yvoij de laatste heer van Mijdrecht en die verkocht op 29 juli 1872 het leengoed aan de Mijdrechtse Droogmakerij. Dat betekende het einde van het Proostenhuis als leen- en erfgoed!

Wat leren de landkaarten?

Bekijken we landkaarten uit de 17e eeuw, dan zien we op een kaart uit 1623 in de driehoek tussen de Pieter Joosten Vaert en de Oude Slooter Bijleveld een krabbel met de naam Proostenhuijs. Een kaart uit 1690 vermeldt de naam als 't Huijs Mijdrecht. Kennelijk lag het hoogtepunt van het Proostenhuijs in die 17e eeuw, want op kaarten van na 1700 zien we de vermelding niet meer.

Wat leren de verveningen?

Bekijken we het gebied van de rondevenen uit oogpunt van de verveningen, dan zien we midden 17e eeuw een nog gesloten veengebied. Daarna komen de verveningen in een stroomversnelling en volgen de eerste droogmakerijen. Maar midden 19e eeuw reikt het water van de polder Groot Mijdrecht nog tot aan de oostkant van de Mijdrechtse Dorpsstraat. Wat nu Industrieterrein heet, was destijds één grote watermassa. In 1877 is al dat water eindelijk weggemalen: hier en daar een zes meter diepe polder achterlatend. Hebben onze verveners aan de oostkant van de Jans-

Kardinaalshoed.

kerk dan nooit iets gemerkt van de restanten van wat nu een kasteel genoemd wordt en wat afbeeldingen en teksten suggereren, of hebben ze er gewoon niet gegraven?

Wat leert het kadaster?

Bij bladeren door de Mijdrechtse veenderijregisters komen we een interessant detail tegen. In een proces-verbaal, opgesteld door het bestuur van de veenderij Mijdrecht, lezen we dat op 12 mei 1852 de polders Bosenhoven en Hofland zijn geïnspecteerd en dat P. de Graaf en K. van Zijl hun veenderij achter de doolhof van baron d' Yvoij door rietkraggen en aanplemping met specie tegen van de slag van het water hebben beveiligd. Het woord doolhof daarbij is veelzeggend, want het zou kunnen betekenen dat daarmee de kavels waarop resten van het Proostenhuis worden bedoeld. Genoemde baron D'Yvoij was de vader van Daniel Maximiliaan van Hangest baron D'Yvoij, heer van Mijdrecht, de laatste gegadigde voor het leen- en erfgoed.

Op de afgebeelde kadasterkaart uit 1832 zien we, na raadpleging van tafel van grondeigenaren, dat de kavels met de nummers 210 t/m 217 inderdaad toebehooren aan de vader van Daniel Maximiliaan baron d'Yvoij. De kavels 211 en 215 zijn gemerkt "bosch". Kavel 212 is gemerkt "veenakker", de andere kavels zijn weiland. De Janskerk heeft nummer 207, ergo de plek van het erfgoed is vastgelegd en komt overeen met wat Tirion beschrijft.

Wat leren andere bronnen?

Wat leren al die plaatjes? Geven die de realiteit weer? Vermelden zij plaats en datum? Er circuleren zelfs verschillende afbeeldingen van het Proostenhuis. Kennelijk heeft tekenaarsverbeelding een rol gespeeld. Verder, wat is de rol van die gevonden kardinaalshoed op die houten plank in relatie tot het Proostenhuis? Geldt ook voor een stuk gevelsteen dat nog ergens in de gemeente moet rondzwerfen? Kortom, wat weten wij nou echt van wat ooit tot het Proostenhuis behoorde?

Kan grondradar nog wat betekenen?

Volgens onze archeologen ja, want men maakt gebruik van geofysica. De geofysica onderzoekt de fysische eigenschappen van de bodem, zoals de magnetische, elektrische, elektromagnetische of akoestische eigenschappen. Met gebruik van geofysische technieken kunnen afwijkingen en verstoringen van de natuurlijke ondergrond worden aangetoond. Onder de meest gangbare onderzoekstechnieken binnen de archeologie is veel aandacht gericht op zogenoemde elektromagnetische technieken, waaronder radar.

Wat zeggen de archeologen nog meer?

Het antwoord vinden we op www.nooaa.nl "Zolang het contrast tussen het onderzoeksobject en de matrix groot genoeg is, kan grondradar een zeer hoge ruimtelijke resolutie hebben, maar een groot probleem bij deze methode is dat elektromagnetische golven in water geabsorbeerd worden, wat het onderzoek bemoeilijkt. Voor grondradar zijn goede resultaten geboekt met (bak)steenstructuren op zandgronden. De penetratie van het signaal door water is slecht, waardoor archeologische resten die afgedekt zijn door klei of veen of die zich onder de grondwaterspiegel bevinden slecht meetbaar zijn. De onderzoeksdiepte van grondradaronderzoek is afhankelijk van de frequentie van de gebruikte antenne, maar in principe kan er dieper gemeten worden dan voor archeologische

prospectie nodig is. Hoe dieper er gemeten wordt, hoe slechter de resolutie van het resultaat is. Omdat het vlakdekkend uitvoeren van radaronderzoek erg langzaam gaat, is deze methode het best geschikt voor het uitvoeren van gedetailleerd prospectief onderzoek, bijvoorbeeld om de vorm of diepte van individuele sporen te bepalen."

Conclusie?

We zullen dus moeten afwachten of en wanneer het resultaat van de metingen door onze archeologen gepubliceerd gaat worden. En dat kan lang, zelfs erg lang duren want de opgave is zoals altijd: "Wat willen we zien en wat zien we?" Gezien worden onduidelijke echo's als resultaat van een heleboel scans. Waar moet nou precies gegraven worden voor meer duidelijkheid en wat gaat dat kosten? Verder, wat doen we met de geschiedschrijving en de tekenaarsverbeelding. Hoe houden we rekening met verveningen en andere verstoringen van de ondergrond? Immers in 1872 kwam het erfgoed in handen van de Mijdrechtse Droogmakerij en stond het aan de rand van een droog te malen grote waterplas.

Resteert nog de vraag hoe aan te tonen dat die kardinaalshoed en het stuk gevelsteen onderdeel waren van het Proostenhuis? Er zijn methoden, maar die zijn kostbaar, heel erg kostbaar.

Kavelweergave (1832) met in het midden de mogelijke situering van het Proostenhuis.

De Ronde Venen is een Fortengemeente

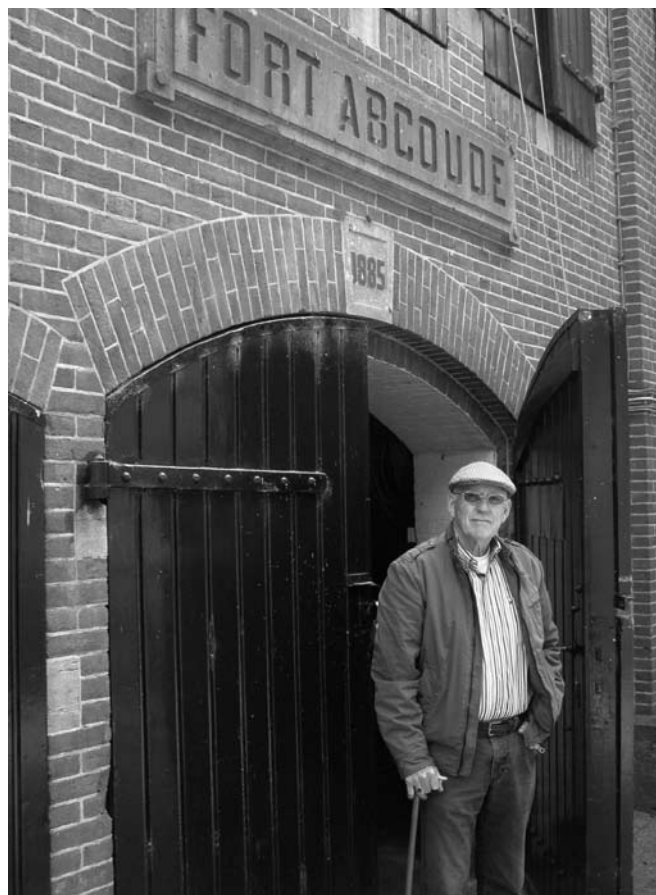
Door Piet van Buul

Sinds de samenvoeging van de voormalige gemeenten De Ronde Venen en Abcoude bevinden zich in de nieuwe gemeente maar liefst zes forten, een liniewal en een batterij. Zij maken deel uit van de Stelling van Amsterdam, een verdedigingslinie rond de stad Amsterdam, met een totale lengte van 135 kilometer en in totaal 42 forten. Ze zijn weliswaar niet allemaal even toegankelijk en ook niet altijd in volle glorie behouden gebleven.

Het jaar 2011 is uitgeroepen tot het 'Fortenjaar'. Voor de Proosdijkoerier voldoende reden om extra aandacht te besteden aan dit bijzondere historische erfgoed. In de vorige editie heeft 'de dochter van de fortwachter,' vertelt over het Fort bij Uithoorn in Amstelhoek. Ditmaal presenteren we een globale verkenning van de overige verdedigingswerken in de gemeente. Daarbij besteden we speciale aandacht aan het Fort bij Abcoude. We spraken daar met Cees Spanbroek, secretaris van de Stichting Fort Abcoude.

De Stelling van Amsterdam maakte deel uit van de Hollandse Waterlinie. Het idee was dat bij een vijandelijke aanval op de stad de omgeving onder water gezet

Cees Spanbroek bij de toegangsdeur die door de mensen van 'Herstelling' is gemaakt.

zou worden en dat de in de forten gelegerde militairen, met hun geschut, de vijand op afstand zouden houden. Door het gebied onder water te zetten (inundatie) zou het voor de vijandelijke legers onbegaanbaar zijn. Maar toen de Stelling aan het begin van de vorige eeuw gereed was, bleek het systeem inmiddels achterhaald, omdat toen de eerste vliegtuigen hun intrede deden en de eventuele vijand door de lucht de waterpartijen kon oversteken. De forten hebben dus nooit als zodanig dienst gedaan. Op zich is het wel erg opmerkelijk dat dit miljoenenproject, wellicht vergelijkbaar met de latere deltawerken, in feite een groot fiasco bleek te zijn. In de huidige tijd zouden de autoriteiten daar ongetwijfeld niet mee weggekomen zijn. Desondanks is de Stelling nu een internationaal erkende verdedigingslinie. Het idee achter het project spreekt kennelijk nog steeds aan. Er zijn zelfs mensen die beweren dat Duitsland, gedurende de Eerste Wereldoorlog, afzag van een veldtocht naar Nederland, uit angst voor die waterlinie.

Er is in de loop der jaren al veel vastgelegd over de Stelling. Er zijn verschillende organisaties, die zich momenteel inzetten om de Stelling van Amsterdam te behouden en zoveel mogelijk voor het publiek toegankelijk te maken. Daarbij spelen de Stichting Cultureel Erfgoed Noord Holland (CENH) en de Stichting Militair Erfgoed Groot Amsterdam (MEGA) een belangrijke rol. De doelstelling van de in september 2004 opgerichte Stichting MEGA is het verbreden en verdiepen van belangstelling en kennis over de militaire infrastructuur van Amsterdam door de eeuwen heen en van de Stelling van Amsterdam in het bijzonder. De Stichting doet veel onderzoek, organiseert tentoonstellingen en probeert door middel van publicaties belangstelling te kweken.

De Forten in onze regio

Vrijwel alle forten zijn bewaard gebleven en hebben in de loop der jaren verschillende bestemmingen gekregen. De historische waarde van de Stelling van Amsterdam heeft erkenning gekregen doordat de Stelling

is aangemerkt als historisch erfgoed en op de monumentenlijst van de Unesco is geplaatst. Dat betekent dus ook dat op verschillende manieren getracht wordt de forten op een verantwoorde manier te conserveren en een bestemming te geven. Een aantal forten is in de loop der jaren in verval geraakt en momenteel is men druk doende om enkele forten zoveel mogelijk in de oude glorie te herstellen. Er is zelfs een speciale onderneming 'Herstelling' opgericht, waar mensen met een arbeidshandicap werkzaam zijn en die voor de renovatie worden ingezet.

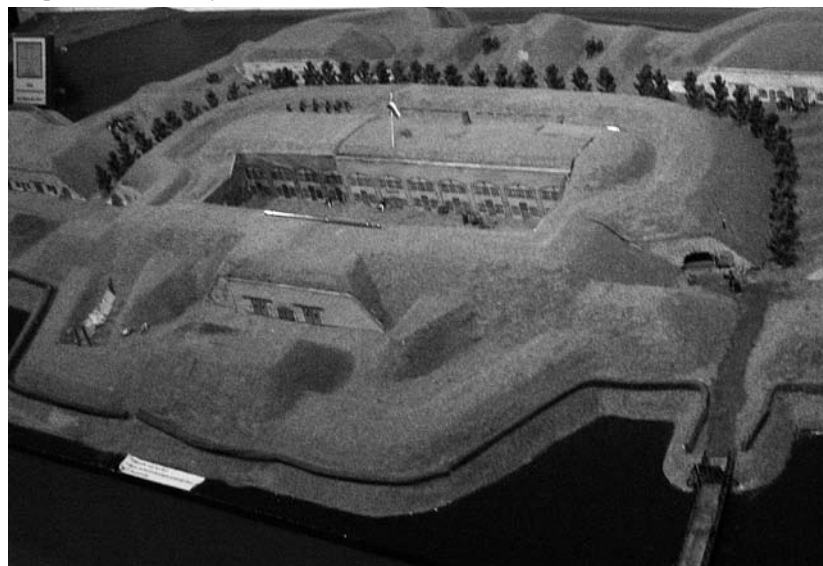
De Sector Ouderkerk

De Stelling van Amsterdam loopt van Monnickendam in een halve cirkel onder Amsterdam door tot in het Gooi. De vestingwerken zijn onderverdeeld in sectoren. De forten en vestingwerken die zich op het grondgebied van de gemeente De Ronde Venen bevinden, vallen onder de sector Ouderkerk. Binnen deze sector zijn er twee groepen: De Groep De Nes en de Groep Abcoude. Tot de Groep De Nes behoorden Fort bij de Kwakel, Fort aan de Drecht, Fort bij Uithoorn, Fort Waver-Amstel en Fort in de Botshol. Tot de Groep Abcoude behoren Fort aan de Winkel, Fort bij Abcoude, Batterijen aan het Gein, Liniewal Geindijk-Nigtevegt en het Fort bij Nigtevegt. Behoudens het Fort bij de Kwakel en het Fort aan de Drecht bevinden alle andere genoemde vestingwerken zich op het grondgebied van de gemeente De Ronde Venen, dat zich dus met recht een Fortengemeente mag noemen.

Fort bij Uithoorn

Het Fort bij Uithoorn is gelegen aan de Mijdrechtse Zuwe (N201) in Amstelhoek. Vanuit dit fort moesten de (voormalige) spoorwegen Uithoorn-Alphen aan de Rijn en Uithoorn-Loenen-Nieuwersluis bewaakt en verdedigd worden. Verder ook de westelijke en oostelijke delen van de polder Tweede Bedijking en de

Maquette van Fort bij Abcoude.

Mijdrechtse Zuwe. In 1959 is het fort officieel als vestingwerk opgeheven. Daarna heeft het vele jaren dienst gedaan als opslagruimte voor wapens en munitie. Rond 1960 is de originele fortwachterswoning gesloopt en vervangen door een nieuwe woning. De genieloods is nog in originele staat aanwezig. Het fort is in eigendom bij Staatsbosbeheer en wordt regelmatig voor verschillende evenementen verhuurd. Tevens is het nog deels als opslagruimte in gebruik.

Fort Waver-Amstel

Het fort ligt in de noordwestelijke hoek van de Polder Groot Mijdrecht waar de Oude Waver en de Amstel samen komen. Het fort wordt ook wel Fort in Nessleruis of Fort de Nes genoemd. Het Fort Waver-Amstel diende ter afsluiting en verdediging van het deel van de Groot Mijdrecht polder aan de voorkant van het fort. Er was een verbinding met het Fort in de Botshol. De originele woning, bergloods en het wachtgebouw zijn inmiddels verdwenen. Het Fort is eigendom van Natuurmonumenten en wordt verhuurd aan een wijnhandel.

Fort in de Botshol

Het fort ligt in de Noorderpolder of Waver-Botshol ten zuiden van de Oude Waver. Dit fort is in 1957 opgeheven als vestingwerk. Daarna is het nog een aantal jaren als opslagruimte in gebruik geweest. Bekend is onder meer dat er het Rijksmagazijn voor Geneesmiddelen was ondergebracht. De fortwachterswoning is nog aanwezig maar de bergloods is rond 1962 verplaatst naar de Veldweg 8 nabij Nessersluis en is later verbouwd tot drie woningen. Het fort is nooit voorzien van bomvrije gebouwen. Men had aarden wallen aangelegd, waarvan de frontwal nog aanwezig is. De rest is waarschijnlijk tijdens de Tweede Wereldoorlog afgegraven. Ook zijn er nog loopgraven en mitrailleurnesten te herkennen. Het fort is eigendom van Natuurmonumenten en maakt deel uit van het natuurgebied. Het is een broedgebied voor moeras- en watervogels en door het heldere en kalkrijke water is er sprake van een bijzondere plantengroei.

Fort aan de Winkel

Dit fort ligt in de zuidelijke hoek van de Waardassacker en Holendrecht Polder even vóór de Winkel en de Vinkeveense Plassen. Het diende ten afsluiting en verdediging van de Vinkenkade en de oever van de Winkel en de Vinkeveense Plassen. De restanten van dit fort zijn moeilijk terug te vinden. De bouw van het fort had een lage prioriteit en door het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog is

het niet afgebouwd en ook nooit voorzien van bomvrije betonnen gebouwen. De fortwachterswoning is er nog wel en de voormalige bergloods doet nu dienst als kampeerwinkel. Het fort is nog eigendom van het Ministerie van Defensie en is in gebruik door de Stichting Vakantie Faciliteiten Militairen als camping en natuurgebied.

Batterijen aan het Gein

Het gaat hier om twee gesloten aardwerken aan beide zijden van het riviertje Gein. Van daaruit liep een geniedijk naar Fort bij Nigtevecht. Van de oorspronkelijke opstelling is niet veel meer terug te vinden. Er zijn nog slechts een paar grindbetonnen grenspalen aanwezig. Natuurmonumenten is eigenaar.

De liniewal Geindijk- Nigtevecht

De Liniewal liep van het Gein naar het fort Nigtevecht. Vlak bij het fort was een nevenbatterij voor vier stukken geschut met vijf munitiemagazijnen. Ook dit gebied is in bezit van Natuurmonumenten. Van de liniewal zijn nog enkele contouren herkenbaar.

Fort Nigtevecht

Het meest oostelijk gelegen fort in De Ronde Venen is het Fort Nigtevecht in de polder Baambrugge-Oostzijde langs het Amsterdam-Rijnkanaal. Het interieur van dit fort is redelijk intact gebleven. De fortwachterswoning en de bergloods zijn er nog. Opmerkelijk is ook dat de hefkoepelgebouwen bewaard zijn gebleven. Ook dit fort is in 1959 als vestingwerk opgeheven. Rond het gebruik van dit fort doen tal van verhalen de ronde. Zo zouden volgens ooggetuigen tijdens de Tweede Wereldoorlog Oostenrijkers en Witrussen in het fort verbleven hebben. De Witrussen zouden er vliegtuigonderdelen gedemonteerd hebben. Ook doet het verhaal de ronde dat er goederen, zoals (joodse?) huisraad, werden opgeslagen. Rond 1950 was het fort in gebruik bij de Luchtmacht en zou er napalm zijn opgeslagen. Ook heeft de Rijksmunt er een aantal jaren muntgeld ondergebracht. Het fort is nu eigendom van Natuurmonumenten en hoofdzakelijk in gebruik als natuurgebied. Er huizen veel vleermuizen in de fortgebouwen.

Fort Abcoude

Fort Abcoude is gebouwd in de periode van 1884 tot 1887. Het was het eerste fort van de Stelling en was bedoeld als een bomvrij artilleriefort. "Men noemt dit het kroonjuweel van de Stelling," vertelt Cees Spanbroek, secretaris van de Stichting Fort Abcoude. Deze stichting is in 1990 opgericht en zet zich in voor het behoud van het fort. De Stichting organiseert er ook allerlei activiteiten. Cees: "Er is overigens nog vóór de bouw van dit fort een fort gebouwd in de Bijlmer ter hoogte van waar nu de ArenA staat. Maar dit fort was

zo slecht gebouwd en geheid, dat het kort na de oplevering in zijn eigen fortgracht wegzakte. Daar hebben ze vervolgens in Abcoude lering uit getrokken, hoewel het hier ook niet ging zoals was voorzien. Dit fort is gebouwd van brikkenbeton met een bakstenen gevel. Vlak na de bouw was het al niet meer bomvrij door de ontwikkeling van de brisantgranaat. Daar was dat brikkenbeton niet tegen bestand. Daarom wilde men het fort weer afbreken en er een nieuw gebouw voor in de plaats zetten dat wel aan de eisen voldeed. Maar door het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog is het daar niet meer van gekomen. Bij alle volgende forten heeft men rekening gehouden met de nieuwe granaten en is er dus niet meer in brikkenbeton gebouwd. Daardoor is Fort Abcoude het enige fort van dit soort en alleen daarom al een uniek exemplaar binnen de hele Stelling van Amsterdam. In de loop van de jaren heeft het Fort vooral dienst gedaan als opslagplaats voor munitie en militaire goederen. Vanuit het ministerie werd de zorg voor de gebouwen overgedragen aan de dienst Domeinen. "Die hebben er een potje van gemaakt," zegt Cees Spanbroek. "Bij Domeinen hadden ze lak aan de historie. Zonder enig historisch besef werden bouwtechnische ingrepen gepleegd. Ten behoeve van de aan- en afvoer van materiaal werd zelfs een deel van de aarden wal weggehaald. Wat resteert is een lelijk tunneltje van damwandplaten."

Restauratie

Nadat de dienst Domeinen het fort in 1953 aan de gemeente Abcoude had overgedragen is er jaren niks gebeurd. "De gemeente heeft op enig moment voorgesteld dat onze Stichting het beheer zou overnemen", vertelt Cees Spanbroek. "Maar daar hadden wij de menskracht en middelen niet voor. In 2006 is het Fort voor een schappelijk bedrag aan Natuurmonumenten overgedragen onder voorwaarde dat die de restauratie op zich zouden nemen. Er is nu een uitgewerkt plan en na de bouwvakvakantie 2011 gaat men er echt mee aan de slag. De gevels worden hersteld, de oude luiken en deuren komen er weer in."

Cees wijst op een paar deuren die inmiddels al vernieuwd zijn. "Dat is gedaan door de mensen van 'Herstelling'. Die hebben die centimeters dikke deuren fantastisch gemaakt. De wal wordt hersteld en er komt een tweede brug over de gracht. Van daaruit komt een wandelpad naar het oude station van Abcoude waar voldoende parkeerruimte wordt ingericht. Het is de bedoeling dat het fort weer wordt teruggebracht naar zijn oude uitvoering en geschikt gemaakt wordt voor vele doeleinden zoals culturele evenementen, tentoonstellingen en dergelijke."

Wandelend over het terrein van het fort valt de rijke begroeiing op. "Dat was nog wel een heikel punt in de renovatieplannen," vertelt Cees. "Oorspronkelijk was het geheel van het fort overdekt door grasland, zodat er

een eenheid met het omringende polderlandschap bestond. De enige begroeiing was een rij van zo'n 40 paardenkastanjes. Die zijn indertijd geplant toen ze al dertig jaar oud waren. Dat betekent dat ze nu dik over de honderd jaar oud zijn. Het is wel de bedoeling dat die na de restauratie blijven staan. Maar in de loop der jaren zijn er esdoorns, meidoorns en elzen bijgekomen en verschillende heesterstruiken. Die horen hier dus eigenlijk niet. Wanneer je het fort in zijn oorspronkelijke staat terug wilt brengen dan moet dat dus allemaal weg. Dat betekent dan ook het verlies van broedplaatsen voor tal van vogelsoorten, zoals de wilde eend. Vaste gast is hier ook altijd de ijsvogel."

In één van de bijgebouwen huist een uitgebreide kolonie vleermuizen. Cees: "Er is een speciale klimaatvoorziening aangebracht zodat de beestjes het er naar hun zin hebben. De deskundigen kunnen, zonder het gebouw binnen te gaan, met een soort sonarapparatuur van buiten af nagaan hoe het met de kolonie gesteld is."

Geschiedenis

Cees Spanbroek en zijn collega-vrijwilligers staan te popelen om belangstellenden te ontvangen en rond te leiden. "We vertellen graag over de geschiedenis van het fort," zegt Cees Spanbroek. "Het fort was van oorsprong een artilleriefort. Het fort is omringd door hoge wallen en een fortgracht. Oorspronkelijk waren er twee bruggen. Die tweede brug komt nu dus weer terug. De kazerne van brikkenbeton heeft een bakstenen voorgevel. Het gebouw heeft twee verdiepingen. Op elke verdieping zijn elf afzonderlijke ruimten. Daar waren de verblijfplaatsen voor de manschappen. Op de begane grond zijn daarachter nog zeven kruitrusten.

Tentoonstelling Fort bij Abcoude.

Er is hier en daar wel een muur weggebroken in de loop van de tijd, maar over het algemeen is het gebouw redelijk in takt."

Naast het hoofdgebouw zijn er nog een viertal gebouwen, eveneens opgetrokken uit brikkenbeton, die dienst deden als bergplaats voor het geschut en de munitie. De fortwachterswoning en de bergloods zijn er nog. Ze staan

buiten de fortgracht. De bergloods is thans in gebruik bij de Stichting Gehandicapten Vissport. Die hebben er een visserscentrum voor gehandicapten ingericht. En wanneer het hard genoeg gevoren heeft wordt er op de fortgracht geschaatst. "Daarvoor hebben we de brug speciaal aangepast," zegt Cees. "Het middenstuk kan er dan uit zodat de schaatsers ongehinderd het hele fort rond kunnen."

Tijdens de rondleidingen, die elke tweede zaterdag van de maand worden gehouden, gedurende de periode van mei tot en met september en die ongeveer een uur duren, kan men ook binnen rondkijken. Er is een klein museum ingericht en boven op één van de reduits (zelfstandig verdedigbaar werk binnen een fort, dienende om de verdediging na de val van de hoofdwal te kunnen voortzetten, red.) is een uitkijkpost, van waaruit men precies kan zien welk gebied er vroeger bewaakt moest worden. Tijdens de rondleidingen is er meestal ook een 'saluutbatterij' aanwezig. Dat is een groep liefhebbers uit Amsterdam die in oude legeruniformen elk uur een kanonschot afvuren.

Het fort als cultureel centrum

Cees Spanbroek en zijn 'fortisten' hopen dat veel Rondeveners komende zomer eens langs komen om kennis te maken met dit unieke stukje cultureel erfgoed. "We streven er naar dat het Fort een eigen plaats gaat innemen in de sociale en culturele activiteiten in de gemeente. Het is een unieke locatie, die geschikt is voor vele doeleinden. We organiseren nu al tal van activiteiten zoals tentoonstellingen, maar ook kan men hier prima een culturele bijeenkomst organiseren, een concert geven of een receptie houden. Het fort is ook aangewezen als Huis van de Gemeente. Dat betekent dat hier ook huwelijken gesloten kunnen worden. Het is de bedoeling dat de restauratie, waar deze zomer mee begonnen wordt, eind 2013 klaar zal zijn. Wanneer het zover is kunnen we hier een uniek stukje historie weer een bestemming geven. En het mag dan zo zijn, dat de oorspronkelijke opzet als militair verdedigingswerk eigenlijk nooit is gerealiseerd, dan nog, kan het fort ook na ruim honderd jaar een belangrijke rol in onze gemeenschap spelen."

Tijdens de fortmaand in september van dit jaar zullen er op alle forten van de gemeente tal van manifestaties plaatsvinden. Het Fort bij Abcoude zal daarbij een centrale rol vervullen.

Bronnen:

- Beschrijvingen op internet, samengesteld door René Ros, (MEGA).
- Hans Baars, Stelling van Amsterdam.
- Cees Spanbroek, Stichting Fort Abcoude.
- Diverse publicaties van Stelling van Amsterdam en Herstelling, alsmede van Stichting Cultureel Erfgoed Noord Holland.

Rectificatie & aanvulling

In de vorige Proosdijkoerier is op pagina 33 een foto geplaatst met het bijschrift: "Kruidenier Van Vliet Mijdrecht" en dat is niet juist. Ter toelichting het volgende.

In de tijd dat deze foto werd gemaakt, omstreeks 1965, dreef Willem van Vliet een kruidenierswinkel in een voormalige dorpsboerderij aan de Dorpsstraat in Wilnis en hierop had de geplaatste foto betrekking.

Op een open terreintje, tussen het gemeentehuis en deze winkel, had Thomas Cordes een opslag van oude boerenspullen, die hij verhandelde op het Waterlooplein in Amsterdam, waar hij bekend stond als "de boer uit Wilnis".

Aan de andere kant van de winkel stond eveneens een dorpsboerderij, die bewoond werd door Willem Kruiswijk en zijn gezin. Voorheen heeft hij daar een veevoederbedrijf uitgeoefend.

Zijn buurman aan de westzijde was in die tijd Simon Kranenburg. De heer Kranenburg had een baan in de agrarische sector en is daarnaast jarenlang commandant van de vrijwillige brandweer geweest.

Als laatste op dit gedeelte van de Dorpsstraat was naast de Heinoomsvaart de slagerij gevestigd van Philippus (Flip) Ultee gevestigd. Ultee zei van zichzelf dat hij "de goedste" slager van heel Wilnis was.

Op het terrein ten westen van het voormalige gemeentehuis verrees in 1972 de ambtswoning van de burgemeester en later werd hier ook de bebouwing aan de Scheepswerf gerealiseerd.

Kent u ze nog?

Op woensdag 3 en donderdag 4 september 1913 vierde Mijdrecht 100 jaar onafhankelijkheid. De muziekverenigingen 'Zang en Vriendschap' en VIOS zongen en speelden 'Vaderlandse liederen'. Kent u de teksten nog?

2

VLAGGELIED.

O schitterende kleuren van Nederlands vlag,
Wat wappert gij fier langs den vloed!
Hoe klopt ons het harte van vreugd en ontzag
Wanneer het uw banen begroet;
Ontplooï ze, waait uit nu van stengen en stag,
Gij blijft ons het teeken, o heilige vlag,
Van trouw en van vroomheid, van vroomheid en moed,
Van trouw en van vroomheid en moed.

Oude spulletjes?

Gaat u de boekenkast of zolder uitruimen?
Heeft u materiaal dat interessant is voor de Historische Vereniging?

Neem dan contact op met dhr. P. van Golen:
Telefoon: 0297 - 261 672
E-mail: apvgolen@hetnet.nl

Gezocht: vrijwillige bezorger voor omgeving Waverveen!

Neem voor meer informatie contact op
met Marjon van Vliet-Verlaan:

Telefoon: 0297 - 264 095
E-mail: administratie@proosdijlanden.nl

Surfen op het web

Door Jaap Meulstee & Stef Veerhuis

Het wereldwijde web is een onuitputtelijke bron van informatie. In ons kwartaalblad wijzen we met regelmaat op mogelijk interessante sites voor geschiedenisliefhebbers. Deze keer weer volop ruimte voor genealogische sites. Maar kent u Hisgis ook?

Op de website hisgis.nl vindt u alle kadastrale kaarten van onze provincie. Hisgis staat voor historisch geografisch informatiesysteem. Een digitaal pakket voor het verwerken van ruimtelijke informatie. De basislaag bestaat uit de oudste betrouwbare bezitsregistratie per perceel, namelijk die van het Kadaster. Ontzettend aardig om zeer nauwkeurig de kaarten van de eigen straat of huis te bekijken.

Een mens kan tenslotte niet alles weten ...

Bronnen genoeg als het bijvoorbeeld om internet gaat. Maar het te raadplegen aanbod is dermate omvangrijk, dat het over het algemeen beperkt zal blijven tot muisklikken op snel wisselende websites zonder verdere verdieping. Slechts een enkele keer zal de lijst met favorieten worden aangevuld, om daar misschien later weer eens naar terug te kunnen keren. De praktijk is over het algemeen toch zo dat men zich beperkt tot websites die wat onze genealogie hobby betreft, met enige regelmaat “iets te melden” hebben. Stamboomonderzoekers willen namelijk graag op de hoogte blijven van nieuw toegevoegde bronnen, vooral wanneer het nieuwe resultaten betreft over de familienamen die zij onderzoeken.

Deze behoefte heeft inmiddels vorm gekregen bij Genlias via de www.genliasmonitor.nl en de Digitale Stamboom www.digitalestamboommonitor.nl

Beide maken het mogelijk om daar gratis een zoekopdracht te registreren, die vervolgens frequent wordt uitgevoerd. Zodra er nieuwe resultaten zijn, wordt de gebruiker via een email hiervan op de hoogte gesteld. Een andere keuze die wat ruimere mogelijkheden kan bieden, is Google Alert www.google.nl/alerts. Bij deze gratis service van Google kunt u zoekwoorden opgeven die, als er nieuwe resultaten gevonden worden, u een seintje geeft via e-mail of webfeed.

Gewoon dus een kwestie van uitproberen. “Niet geschoten is altijd mis”, moet u maar denken.

(Bron: CBG - www.bob.coret.org)

Voorouders van verre

Een vraag die wij kregen, maar die niet makkelijk te beantwoorden was, betrof de mogelijkheden van stamboomonderzoek naar ingezetenen van onze voormalige Nederlandse kolonies. Her en der is er het nodige op internet te vinden, maar daar komt wel het één en ander voor kijken.

Een aanrader voor iedere potentiële onderzoeker, met belangstelling voor de (familie) historische achtergrond van deze respectievelijke bevolkingsgroepen, is “Voorouders van Verre”. Het betreft een reeks genealogische onderzoeksgidsen voor o.a. Molukse, Antilliaanse, Surinaamse en Indische Nederlanders.

Suriname - Sranan famiri (Surinaamse Familie)
Antillen - Roots Karibense (Caribische wortels)
Molukken - Silsilah Maluku (Molukse stamboom)
Indië - Asal Oesoel (Indische Stamboom)

Ieder deel beschrijft hoe men te werk gaat bij het doen van onderzoek naar de eigen familiegeschiedenis. Ook wordt kort de algemene geschiedenis van het herkomstland behandeld, alsmede de historische feiten omtrent de immigratie van de (voor)ouders naar Nederland.

Passagierslijsten

Een andere tip die wij u niet willen onthouden, betreft de boten die mensen uit het toenmalig Nederlandsch - Indië naar Nederland vervoerden, die u kunt nalezen op: www.passagierslijsten1945-1964.nl/boten/index.html

(Bron: www.cbg.nl > uitgaven 070-3150510 of CBG, Postbus 1175, 2502 AT Den Haag)

De digitale studiezaal Centraal Bureau Genealogie

In de digitale studiezaal vindt u een aantal gedigitaliseerde verzamelingen en naslagwerken. De komende jaren breiden het aantal afbeeldingen uit. Momenteel bevat de digitale studiezaal de volgende collecties:

- familieadvertenties (tot 1970).
- de oudste bidprentjes.
- het algemeen politiebld (1852-1893).
- Duitse akten.
- Oost-Indische bronnen.

U komt in deze Digitale studiezaal via een zoekactie in de online catalogus ('zoeken in catalogus' rechtsboven).

Om toegang te krijgen tot de Digitale studiezaal moet u een account aanmaken (eenmalig) en vervolgens inloggen. Voor de meeste gedigitaliseerde gegevens betaalt u een gebruiksvergoeding (zogenaamde 'eenheden' - 100 stuks = € 5,20).

Om de afbeeldingen in de viewer te bekijken, heeft u Adobe Flash Player nodig en - om ze na het downloaden als PDF-bestand te bekijken - Adobe Reader. Beide gratis programma's kunt u downloaden vanaf de homepage van Adobe. Een handleiding wijst u verder op weg naar de Digitale studiezaal.

Andere websites met beschrijvingen van talloze archiefstukken: www.archieven.nl, www.thematis.nl, www.hetgeheugenvannederland.nl

Afbeeldingen afkomstig van de site van het geheugen van Nederland.

Verder noemen we u graag nog:

- in binnen en buitenland www.archieven.org
- voor gespecificeerde informatie www.geneaknowhow.net
- naar nog levende personen www.archiefzoeker.nl >personen<
- archief instellingen in Nederland www.archiefnet.nl
- archief instellingen in België www.vvbad.be
- foto beeldbank van personen www.flickr.com
- beeldbank van het Nationaal Archief www.beeldbank.nationaalarchief.nl
- ANP historisch foto materiaal www.anpphotoarchief.nl
- beeld en geluid www.beeldengeluid.nl

ANP Historisch Archief Community Beta

Proosdijlanden.nl

Op de homepage van onze eigen website proosdijlanden.nl kunt u zich aanmelden voor onze regelmatig te verschijnen nieuwsbrief. Door het invoeren van uw naam en e-mailadres bent u automatisch toegevoegd aan de verzendlijst van de nieuwsbrief. Hierin melden we de laatste nieuwtjes aangaande de vereniging.

Verenigingsnieuws

Foto's gemaakt door Jan Compier.

Vinkeveen

Speciale aandacht was er ter vergadering voor de publicatie later dit jaar over Vinkeveen. Uit de hiertoe ontwikkelde verkoopfolder citeren we: "Het eerste historisch verantwoorde boek over de geschiedenis van Vinkeveen verschijnt in het najaar van 2011. Een prachtige uitgave (formaat 30 x 22 cm), rijk geïllustreerd (in kleur en zwart-wit), met een stevige linnen band en fraaie stofomslag." De voorintekensprijs van het boek bedraagt 25 Euro.

Voorjaarsvergadering

'De waarheid is een kostbaar bezit, laten we er zuinig op zijn.' (Mark Twain)

Op 26 april jl. hielden we onze voorjaarsvergadering. Het was een druk bezochte avond in het Hervormd Verenigingsgebouw in Vinkeveen. Vele tientallen aanwezigen - vooral uit Vinkeveen - kwamen luisteren naar de voordracht van oud-Vinkeveener Noud Bles over zijn herinneringen aan Vinkeveen aan het einde van en kort na de Tweede Wereldoorlog. Getuige de reacties een zeer geslaagde avond, waarop in de pauze en na afloop nog veelvuldig werd bijgepraat.

Geslaagd verenigingsjaar

In de algemene vergadering voorafgaand aan de lezing van de heer Bles werden de ontwikkelingen en activiteiten van het afgelopen verenigingsjaar besproken en behandeld. Zowel het bestuurlijk jaarverslag als de financiële verantwoording werden goedgekeurd. Met dank aan de verantwoordelijke bestuursleden en vrijwilligers in de diverse werkgroepen.

Een speciaal woord van dank trof onze teruggetreden administrateur de heer Chris Remmelenkamp. Voor zijn jarenlange inzet als financieel verantwoordelijke op de achtergrond ontving Chris een bescheiden attentie. Maar ook onze secretaris, penningmeester en financiële commissie hebben hun taken naar behoren gedaan. We vormen gezamenlijk een financieel gezonde, uiterst actieve historische vereniging, die met meer dan duizend leden terecht veel aandacht besteedt aan alles wat onze regionale historie aangaat.

Vele tientallen aanwezigen reageerden die avond direct door de bestelbon van de folder ter plekke in te vullen. Houd u de publiciteit rond dit boek goed in de gaten. Deze uitgave van de Stichting Proosdij Publicaties mag in uw boekenkast namelijk niet ontbreken.

Dank vrijwilligers

Onze bijzondere dank gaat uit naar alle vrijwilligers die actief zijn voor onze historische vereniging. Dit betreft de dames en heren, die - onder aanvoering van Ria Braamskamp - verantwoordelijk zijn voor de catering gedurende onze verenigingsavonden, de vele rondbrengers van ons kwartaalblad, de mensen die actief zijn in onze promotiekraam op de diverse jaarmarkten en de vele werkgroepleden die veelal op de achtergrond stapels werk voor de vereniging verzetten. Een ieder enorm veel dank!

Juiste e-mailadres secretaris

Het e-mailadres van onze secretaris is:

m.j.vaneijk@casema.nl

Voor nadere informatie kunt u terecht op onze website.

Paviljoenoverleg

In januari hebben delegaties van de besturen van de IVN, het NME, het museum en onze historische vereniging een eerste aanzet gedaan tot nauwere samenwerking. De presentatie van het Paviljoen tijdens

de nieuwjaarsreceptie van de gemeente is wellicht de opmaat tot een reeks van gezamenlijke activiteiten. In een uiterst constructieve bijeenkomst zijn door de gezamenlijke partners van het Paviljoen ideeën uitgewisseld en afspraken gemaakt. Nader nieuws volgt ongetwijfeld.

Elektronische nieuwsbrief

Pauline Bakker heeft de coördinatie op zich genomen van onze elektronische nieuwsbrief. Elke maand proberen we u via dit bulletin op de hoogte te stellen van de laatste nieuwtjes aangaande onze vereniging en de regionale historie. Al enkele honderden mensen hebben hun mailadres beschikbaar gesteld. U nog niet? Meld u dan eenvoudig aan door uw naam en e-mailadres in te vullen op de homepage van de website van de historische vereniging. U ontvangt dan elke eerste week van de maand de nieuwsbrief.

Van Vliet Wilnis

Dat diverse lezers van de Proosdijkoerier oplettend en kritisch onze publicaties volgen, bleek weer na verschijnen van ons laatste nummer. Hierin plaatsten we een foto van de winkel van de familie Van Vliet in Wilnis onder vermelding van de plaatsnaam Mijdrecht. Onze excuses voor deze vergissing. Elders in deze editie is hieraan aandacht besteed.

Activiteitenprogramma

Woensdag 5 oktober

Lezing: De vier jaargetijden in de tuin van kasteel Sypesteyn.
Door mevrouw H. van der Wilt.

VERENIGINGSGEBOUW IRENE
Kerkstraat 9, Mijdrecht
Aanvang: 20.00 uur

Donderdag 24 november

A.V. + lezing archeologie.
Door de heer Paul Hoogers.

RABOBANK RIJN EN VEENSTROMEN
Bozenhoven 39, Mijdrecht.
Aanvang: 20.00 uur.

Overige activiteiten in het Museum:

10/11 september: Open monumentendag
2012: Expositie over de groente- en fruitveiling Vinkeveen

Nieuwe leden:

Mw.	G.C.	Honkoop-Kok	Vinkeveen
Dhr.	W.	Jong, de	Mijdrecht
Dhr.	J.H.	Kooijman	Vinkeveen
Dhr.	J.J.	Kuijlenburg	Amstelhoek
Mw.	A.	Pols - v.d. Wilt	Vinkeveen
Mw.	T.	Rol	Mijdrecht
Dhr.	Y.M.	Sacher	Vinkeveen
Mw.	F. en T.	Spengen, van	Mijdrecht
Dhr.	P.	Westenbrink	Utrecht

Colofon

'De Proosdijkoerier' is een kwartaaluitgave van de Historische Vereniging 'De Proosdijlanden' geregistreerd onder ISSN 1388-7165.

Redactie

Dhr. John Driedonks (eindredacteur)
Dhr. Piet Grundmann
Dhr. Jan Rouwenhorst
Mw. Marian Sterenborg

Vormgeving

Mw. Sandra Loogman
E-mail: sandra@graphix-design.nl
Internet: www.graphix-design.nl

Redactieadres

Dhr. John Driedonks
Adres: Dijkgraaf 42, 3648 KC Wilnis
E-mail: john.driedonks@hu.nl

Drukkerij

Drukkerij Avanti Wilnis

Voorzitter

Dhr. J. Meulstee
E-mail: meuls63@planet.nl

Secretaris

Mw. M.J. van Eijk
Adres: Raadhuisplein 22, 3641 EE Mijdrecht
Telefoon: 0297 - 281835

Penningmeester

Dhr. A. Schuil
E-mail: schuil@kpnplanet.nl

Vice voorzitter en PR

Dhr. E. Swaab
Telefoon: 0297 - 287469

Tweede secretaris en documentatie

Dhr. P. van Golen
Telefoon: 0297 - 261672

Monumenten, archeologie, excursies en lezingen

Mw. W. Dijkxhoorn
Telefoon: 0297 - 285373

Heemkunde

Dhr. H. Hoefkens
E-mail: h.m.hoefkens@kpnplanet.nl

Genealogie

Dhr. H. van Dreumel
E-mail: h.v.dreumel@gmail.com

Ledenadministratie

Mw. M. van Vliet
Adres: Waverveensepad 8, 3645 CM Vinkeveen
Telefoon: 0297 - 261 147
E-mail: administratie@proosdijlanden.nl

Aanmelding voor het lidmaatschap kan bij de ledenadministratie op bovenstaand adres.

Postadres vereniging

Postbus 65, 3648 ZH Wilnis
Bankrekeningnummer: 36.96.18.505

Website: www.proosdijlanden.nl
E-mail: info@proosdijlanden.nl

Contributie: €17,50 per jaar
Losse nummers: € 4,90 per stuk

Oplage

Circa 1100

Rabo Dichtbijfonds

Dichtbij onze samenleving staan en de leefbaarheid in onze lokale samenleving versterken. Dat is het idee van Rabobank Rijn en Veenstroom. Daarom reserveren wij jaarlijks een deel van onze winst in een fonds; het Rabo Dichtbijfonds. Een nieuwe naam voor een nieuwe bank, gekozen door onze leden. Met trots presenteert Rabobank Rijn en Veenstroom: het Rabo Dichtbijfonds! Wilt u een aanvraag indienen of meer weten over het fonds, kijk op www.rv.rabobank.nl.

Investeren in de lokale samenleving.
Dat is het idee!

Rabobank. Een bank met ideeën.

www.rv.rabobank.nl

